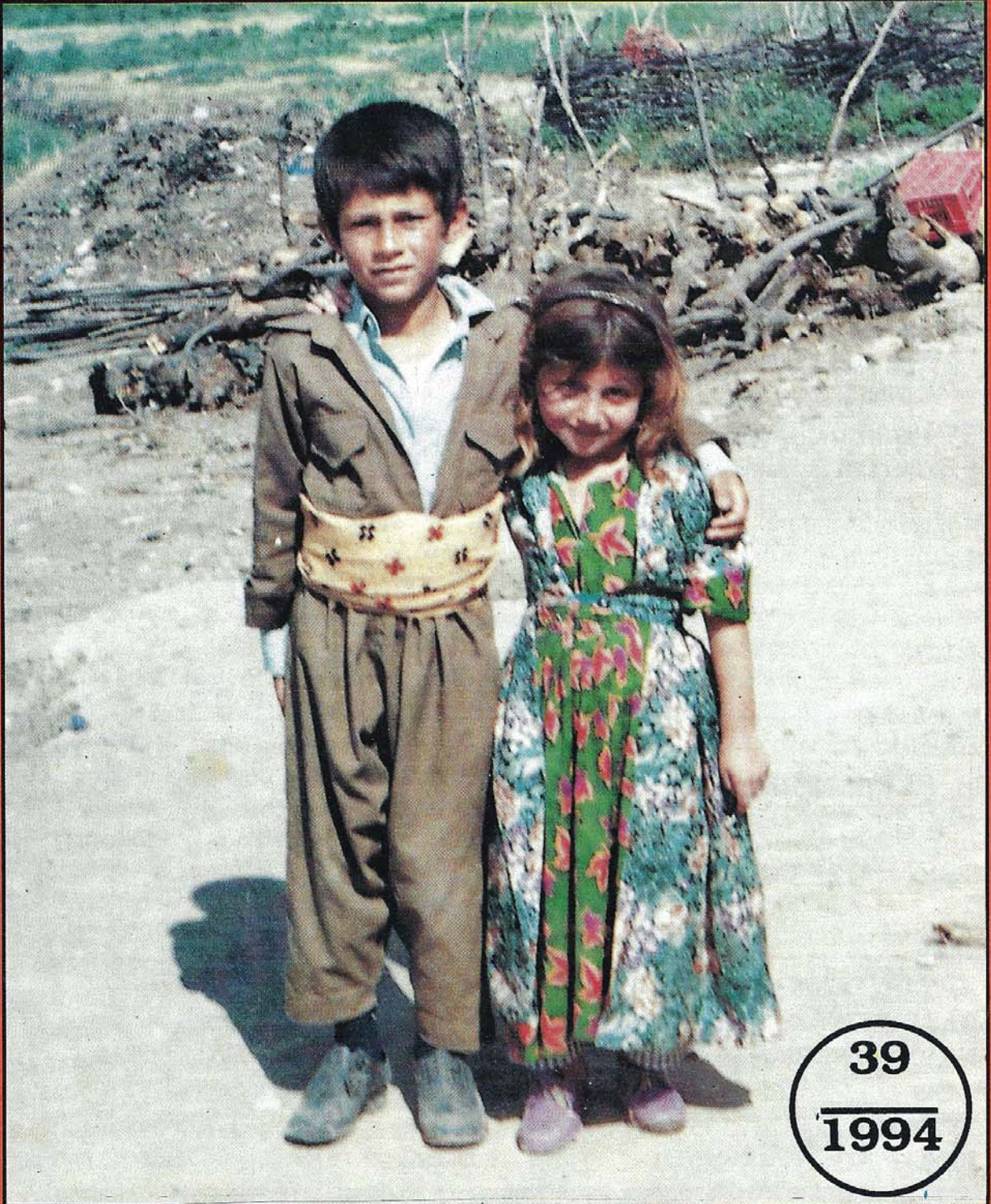

ROJANÛ

kovara huneri çandi û edebi

39

1994

NAVEROK

Kitêba M. Emin Bozarlan "Meyro" bî swêdi derket	3
Bona biranina hevalê min - <i>H. Garibyan</i>	4
Çend gotinên bjarte	6
Varyanteki folklori yê "Mem û Zîn"- Berhevkar: A. Gernas	7
Giringiya muzika Folklori- <i>E. Muhemmed Ali</i>	12
Bî prof. Şekroyê Xudo ra hevpeyvin	16
Bî awireki kurt pîrsa asimilasyon, zimanparastin- zımanguhastinê û rewşa zımanê Kurdi- <i>Haluk Öztürk</i>	21
Çend Stranên zarokan - <i>A. Gernas</i>	26
Tu zulm nıkare emrê kolonyalizmê dirêj bike - <i>B. Dersim</i>	29

Sal: 15

Hejmar: 82, Heziran 1994

ISSN 0283-5355

XWEDÎ: KOMKAR-Swêd

BERPIRSIYAR: Şêroyê BOTAN

NAVNIŞAN: Gustavslundsv.168,1 tr
161 36 STOCKHOLM

TELEFON : 08/26 23 75

HESAP NO: PG. 458980 - 0

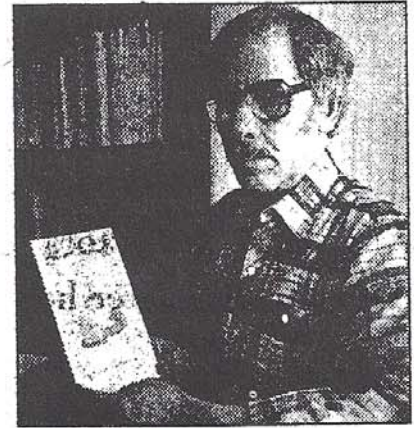
UTGIVARE: Svensk Kurdiska
Arbetsföreningen

ANSVARIG UTGIVARE: Ş.BOTAN

ADRESS: Gustavslundv. 168, 1 tr.
161 36 STOCKHOLM

PIRTÛKA M. EMİN BOZARSALAN

"Meyro" bı zımanê swêdi hat weşandin

Pirtûka niviskarê kurd Mehmed Emin Bozarslan "MEYRO" bı zımanê swêdi derket. Pirtûk berhevoka hikayetan e. Ew berê lı Tırkiyê û paşê lı Swêdê du caran bı kurdi hatiye weşandin. "Meyro" ne tenê wek berhema Bozarslan ya pêşin, lê herwısa berhevoka hikayetên kurdi ya pêşin e ku bı zımanê swêdi hatiye neşirkirin.

"Meyro" jı aliye Sureya Calli hatiye wergerandin û dı nav weşanên DENG (weşanxana niviskar bı xwe) da derketiye. Niviskarê swêdi Lars Bäckström jı pirtûkê ra pêşgotinek nivisiye.

Pışti derketina "Meyro" çapemeniya swêdê bı awaki fire cih dane xeber û şırovekirinên derheqa pirtûkê da. Rojnamevan û niviskarên gelek rojnameyên mezın wek Svenska Dagbladet, Uppsala Tidningen û gelekên dın, behsa xebat û xızmetên Bozarslan dıkn û xasma salixê vê wergerê dıdn.

M. Emin Bozarslan bı xwe derbari weregera "Meyro" (bı swêdi: Malaria-amuletten) da jı rojnamevanan ra weha dibêje:

- Swêdi, hay jı rewşa gelê kurd ya siyasi û dijwar hene û dızanın, lê ewana derheqa şert û şeweyên jiyana kurdan, erf-adet û diroka wan da zêde tışt nızanın.

Lewma niviskar "Meyro" daye wergerandin û

çapkırın. Bı rasti jı dı vi wari da kêmasiyên mezın hene. Dervayi çend hikayetên Mahmut Baksi û yên ku parekênde dı hın rojname û kovaran da hatine belavkırın, û yek-du antolojiyên helbestvanên kurd (wek Şêrko Bêkes), heta nuha gelek kê mîmûneyên edebiyata kurdi bı zımanê swêdi hatine wergerandin û weşandin.

Wek tê zanin M. Emin Bozarslan jı 15 salan vırda lı Swêdê dıji û lı vêderê jı karê niviskariyê dıdomine. Dı warê dirok, zıman, wêje (edebiyat), diroka edebiyetê, rojnamevani, zargotin (edebiyata gel) çı wek niviskar, lêkolivan û çı jı wek wergêr, Bozarslan xebatên gelekî berfireh û hêja pêşkêşî literatûra kurdi kırine. Xızmetên Bozarslan bo çanda kurdi berdewam dıke. Lı gor agahdariyên ku me jı mamosta M. Emin Bozarslan wergirtiye, "Mem û Zin" vê gavê dı çapê da ye û dı despêka sala 1995'an da wê jı nû va derkeve.

Pışti "Meyro", niviskar dıxwaze hınek xebatên xwe yên mayin jı bı swêdi bide wergerandin û weşandin. Dı berdewamkırına van karan da, em jı niviskarê me yê hêja ra serfiraziyên nû dıxwazın.

Xalıt Lezgin

Bona biranina hogirê min

Prof. Heciyê Cindi
(1908-1990)

Jı bo biranina ulmdarê kurd ê bı nav û deng, nivîskar û doktorê filologiyê profesor Heciyê Cindi em biranîneke hevaleki wi yê ermeni H. Garibyan diweşin. Wek xwendevan ji dîzanın, Roja Nû beri nuha ji gelek caran li ser jîyan û xebatên zanayê kurd, emekdarê çanda kurdi, pîspor û berhavkarê zargotina kurdi Heciyê GINDÎ nivisiye. H. Cindi yek ji wan mirovên mezin e ku wê di çand û diroka gelê kurd da herdem bê biranin. Vê carê em ê ji qel-ema hevaleki wi yê zarotiyê li ser salên zarotiya wi biraninekê bixwin. Nivis ji rojnama R. Teze hatiye wergirtin.

Redaksiyona Roja Nû

Çendeki pêşda wefat bû emekdarê kultura me yê eyan Heciyê Cindi. Hetani nuha ji bı adrêsa mala wi û redaksiyona me telegram û name têne stendın, ku xwdiyên wan heyfa xwe tinın bona wefatbûna wi camêri. Em iro biranina ho-gireki H. CINDÎ neşir dıkın.

**(Redaksiyona R. Teze 19 Gulanê
1990)**

Ciyê ku tu lê bûyi, tu wexta nayê jibirkırın. Ew ji meriyan ra dibe biranina heri şirin. Îlahi wexta ji wir dût i...

Ez û Heciyê Cindi wi çaxi hevra bûne nas, wexta tirkên xwixur li cîmaeta ermeniya hatibûne xezebê, wextê reve-revê bû...

Ez ji, Heci ji, jı qeza Qersê ne. Ew di gundê kurmanca Ermençayirê da jı diya xwe bûye, lê ez di gundê ermeniya yê ciran Çırçiyê da bûme. Em herdu ji çawa dibêjin berxê salekê ne, di sala 1908 'an da bûne. Em ne tenê berxê salekê bûn, lê usa ji qedera me herduya mina hev bû... Me nîrê êtimxanê yê gıran tevayî kışandiyê. Em êtimên ti-bırçi, dıgeriyan, bı roja bırçi ancax me serê xwe xweyi dıkır, ku

Prof. Heciyê Cîndî (lî milê rastê) û du hevalên wi

hingê bî sedan zarê hevsalên me dımırın...

A wan çaxa bû ku lî şehêrê Qersê çar êtimxane hatine vekırın. Em, gelek zarên mina me dı wan da star bûn... Teşkilatêd dırehmiyê dıgeriyan zarên mina me dianin dı wan êtimxana da ciwar dıdırın. Lı ber derê êtimxana kuçikên mezın vêdixıstın, zarên êtim dianin porê wan kurr dıdırın. Gıncırêd lı ser wan dêxıstın û dıavêtın nav wi kuçiki û dışewıtandın. Paşê dıdırın hımamê û yekoyeko av lı wana dıdırın. Doxtora jı seri heta lıngan ew dıhêrin, paşê dıdırın, dı nava nıvınê temiz da dıdane razandın. Jı ber ku ez û Heci bı emreki û bejneke bûn, wana em herdu jı hev neqetandın.

Sıbetırê em kırine cêrgê (rêzê) û yeki xeberda.

- Geli zara ez xudanê vê êtimxanê me, navê mın Sedrak e, hûn dıkarın gazi mın bıkın maqûl Sedrak. Lê ev hevalê han Hakob e, terbiyedarê we ye. Hûn gereke qedrê wi bıgrın û gazikınê maqûl Hakob... Hûn dıvê tum weha bı cêrge bêne xwarınê- ewi got û da pêşiya me, em bırine xwarınê.

Ez û Heci dı nivinekê da radızan. Kes nızane me çıqas wede (zeman) rûyê nıvına temiz nedıtubû. Ê şeva pêşin em tevayi mina mıriya razan.

Rojtıra mayın, mistır Yaro ê jı Amerikayê, ku serekê hemû êtimxanê bû, hate ba me. Ewi gelek temi (şiret) lı me kırın, gelek gotınên qenc jı me ra gotın. Maqûl Sedrak xebardana wi jı me ra tercume dıdır.

Pey taştê em pareveyi ser koma kırın. Ez û Heci dı koma yekê da dan rûniştandın. Dersdara me xanım Duxıkê bı destê xweyi mezın kok qayım lı sûretê me dıxıst.

Heciyê zirekzehf zû hini zımanê ermeni bû. Ew, yeki bı aqıl û heyf bû. Lewma jı keseki destê xwe nedıda wi... Ewi gelek çirok zanıbûn û me bı hewas guhdariya wi dıdır. İlahi jı bira mın naçe wextê ewi derheqa destê xweyi ku dı zendê da birri bû behs kır. Ap wi dışine ber dêwêr, ew lı çolê fışekeki dıbine, bı kêra cêva ya bıçûk dıxwaze serê fışekê derxe. Fışek dı destê wi da dıteqe û dı zendê da tê birrin.

Rojekê jı elami me kırın ku wê me bıbine Aleksandrapolê (Leninakana nuha). Çend roja şûnda em bı maşinê bırin. Ez û Heci dı êtimxana pêncı da bı ci kırın. Xudanê êtimxana me maqûl Artaşêc bû, lê xudanê hemû êtimxana kulfeteke (jın) bêinsaf, bêxuda bû, navê wê Mêşin bû. Bona zareke ku nehı bıkıra, hemû zarok rojekê bırcı dıhiştın, xurekê wêrojê dıda kelba (se)... Lê lı hımbıri wê jıneke ameriki hebû, geleki bı rehm û heyf bû, ku mina deyi-ka helal ber bı me dıbû. Navê wê Mis Hilmêr bû.

Em heta koma hefta tevayi hin bûn. Paşê em jı hev veqetandın.

Pey salên dırêj ra, ku em jı hev qetiya bûn, disa rasti hev hatın. Heci êdi heciyê wan salan nebû... Ew merıveki ulmdar, nıviskareki eyan bû...

H.GARİBYAN

Çend gotinên bijarte

Ker bî barê pirtûkan tu wextê nabe Sokrates.

GOTINEKE PÊŞIYAN YA SWÊDÎ

Mala bê pirtûk (kitab) wek cendekê bê rih e.

MARCUS TULLIUS CICERO

Kîtêba ku hêja nebe jî bo xwendina du caran, ne hêjayî xwendina carekê ye jî.

KARL JULIUS WEBER

Jî fanatizmê heya barbariyê gavek heye.

DENIS DIDEROT

Dema mirov hay jî nezaniya xwe hebe, ew gaveke baş e berbi zaninê va.

BENYAMIN DISRAELI

Hemû şoreşan heta nuha tiştêk îsbat kirine: ku gelek tişt xwe didin guhurandin, lê tenê ne insan.

KARL MARX

Serbest fikrin tiştêki mezîn e, lê rast fikrin mezintir e.

THOMAS THORILD

Ditîn (fikir) wek bızmaran in. Kutana wan hêsa ye, kışandina wan zor e.

ARNE HIRDMAN

Hin kes partiya xwe dıguhêsın jî bo xatirê bawerîya xwe. Yê dın baweriyê dıguhêsın jî bo xatirê partiya xwe.

WINSTON CHURCHILL

Rastiya ku em naxwazın bibihisın, ya herî bî kêrhatî ye ku em lê guhdari bikın.

GOTINEKE PÊŞIYAN YA ÇINI

Dereweke baş dikare jî Bexdayê biçê Konstantinopelê, ku hina rasti lî şimikên xwe digere.

GOTINEKE PÊŞIYAN YA EREBÎ

Em orijinal tên dinê, lî pîraniya me wek kopiya dımırın.

EDWARD YOUNG

Fantazi jî zaninê giringtir e.

ALBERT EINSTEIN

Ev nama han gelekî dirêj bû, lê tenê jî ber ku wextê min tunebû ez wê kurt bikim.

BLAISE PASCAL

MEM Û ZIN

Variyanteke folklori

Ev varyant lı hêla Diyarbêkir, ji ber devê **Fexriya Hesên** hatiye wergirtin. Çirok bî xwe varyanteki destana "**Memê Alan**"e û him bî çiroki him ji bî strani hatiye gotin. Bî taybeti beşên strani reneke dewlemend û xurt daye destanê. Gava meriv vê varyantê guhdari dike, hest û ditinên lı ser cudabûna "**Memê Alan**" û "**Mem û Zin**" a Ahmedê Xani cardin dertê pêş. Raya mın bî xwe ji ew e ku, "**Mem û Zin**" û "**Memê Alan**" ne eyne efsane ne û dı nav xelkê da gelek têkeli hev bûne. Disa raya mın ew e ku, "**Memê Alan**" zêtirli nav gel belav bûye. Cudahiya ev herdu efsaneyan mijareki taybeti ye û hewcedarê lêkolîneki baş û tekûz e. Ez lı vê derê tenê orijina vê varyanta folklori ya delal pêşkêş dikim.

Berhevkar: A. Gernas

Carki ji cara,
rehme lı dê û bavê hazır û guhdara,
ji xeyni şeytanê ber diwara.

Go, carki hebû Memê Alan û hebû Zinê.
Milyaketa wan dıbir ba hevdu, dı xewna xwe
da dıgıhiştın hev. Memê serê sibê radibû,
dınihêrt ku xewn e. Go, ecêba ev rast e, derew
e, ez nızanım ev çı ye, çı mesele ye. Carki,
dudo, sısê..! Go rojeki disa milyaketan Zinê
anibûn ser textê Memê. Pışti ku bı hevdu şa
bûn, Zinê ji Memê ra got :

— Ez êdi hew tēm. Ez gustilka xwe ji dıdime
te. Herke tu tēyi, welatê mın bajarê Cızirê ye.
Herke tu tēyi lı pey mın were û ku tu nayi ez
êdi hew tēm ba te.

Go, ew şev ji heta serê sibê bı hev şa dıbin,
kêfxweş dıbin û dı xewra dıçın. Memê şiyar
dibe, çı bınihêre.. Zina çı halê çı...Radıbe xwe
girê dıde û dıçe diwana bavê xwe. Jı bavê xwe
ra dibê :

— Bavo, ev işev çend şev e ez xewneki
dibinim. Ev xewna mın ne ji xewnê xewna ye.
Êdi ez pê emin ım ku ev xewna mın rast e,
çunki eyne keçik çend şev lı ser hev hat ser

textê mın; em bı hev şa bûn, bı hev kêfxweş
bûn. Navê keçikê Zin e û ji bajarê Cızira Bo-
tan e.

Bavê Memê dibê :

— Na lawo, xewnên te xewnên şeytani ne. Ew
xewnên ku jin tê da bın, şeytani ne. Tışteki
wısa tune ye.

Go, de rabe em herın ba melle. Rabûn çû ba
melle. Memê go : "Melle!" Melle go :
"haaa.." Go: "ev işev çend şev e ez xewneki
ewha dibinim..." Go, melle kitêba xwe derxıst
û got :

— Na kurê mın, ew xewnê ku te dine xewnê
şeytani ne, derewın ın.

Go, Memê gustilka tılıya xwe derxıst û avêt
ser kitêba Melle. Go çaxa Melle lı gustilkê
nıhêrt, go :

— Xewna te rast e kurê mın, tışteki derew tē
da tune ye.

Go, Memê got :

Tew... xewna mın rast e, beyan e

Ne fasıq e ne şeytan e

Divê xenimê Memê Alan dıkeniyane

*Xewna mun Zin e, kevoka nû farqin e
Lı serê birca aliyayê dı jori ne
Kesek tune ji mun ra bine
Tew... malik xirabê lı mun.*

Go, Memê rabû çû ba bavê xwe û got :

*Bavo bı xatirê te wo....
Go, Memê lawo
lı darê dinê em û te ne, tê bı ku da heri
Go, bavo ez ê herim çol û çolistan
Beri û beristane
Serê Memê ketiye xax û paxê dı girane.*

Go, bavê Memê got :

*Memê lawo, mun hewara Xwedê golê
hebızbını
Cihê hewar û gazi lê dısekını
Miradê ku tu lı dı dıçı
Tu car û tu car ji neqebılı.*

Go, bavê wi nıfır lê kır. Memê bı dileki kesrı, ji diwana bavê xwe rabû çû, çû ba diya xwe û got :

Lê lê dayê bı xatirê ta wo...

*Go, Memê lawo...
Lı darê dinê em û te ne tê bı ku da heri*

*Go, dayê ez ê herim çol û çolistan
Beri û beristane
Havin çûye maye zıvıstane
Serê Memê te ketiye xax û paxê dı girane.*

*Go, lawo mun hewara Xwedê golê hebızbını
Cihê hewar û gazi lê dısekını
Mexsed û miradê tu lı dı dıçı
Tu car û tu car ji neqebılı.*

Go, diya wi ji nıfır lê kır. Memê bı dileki şıkesti rabû, çû ba xwişkê xwe.

*Go, xwişkê bı xatirê te wo...
Go, Memê birawo...
Lı darê dinê em û te ne tê bı ku da heri
Go, lê lê xwişkê qê birayê xelkê qet namırın*

*Hesêbi ez ji mırım.
Lo lo birako gava birakê xelkê dımırın
Mın destê xwe gor û kefen dıkıırın
Jı xwe ra rojê sê cara kêlikê wan weka heca
şerif tewaf dıkıırın
birako lo, birako lo.*

Xwişkê Memê bı dilek kesrı birayê xwe verê kır, oxıra xêrê lê kır.

Go, Memê berê xwe da Cızira Botan. Çol û çolistan, beri û beristan pır-hındık çû, gıhişt deverekê ku ew bı xwe ji nızambû lı ku derê ye. Dı rê da rasti Xocê Xızır hat. Xocê Xızır ji Memê pırs kır, go "Memê tu bı ku da dıçı?" Go, Memê got : "Ez ê herim Cızira Botan." Go, Xocê Xızır got : "Memê neçe, ew cihê ku tu dıçı hım dır e hım ji bı bela ye, tu bı xebera mın bıki tu naçı..." Go, "welle ez ê herim". Go, "ka tu zani ku Cızira Botan lı ku re, tê çı awayi heri?" Go, "bı xwedê tu qewetek nıkare mın ji vê rêyê veqerine, çı bê serê mın ji ez bı qedera xwe razi me." Go, "de çavê xwe bigre destê xwe ji bıde mın." Go, Memê çavê xwe girt destê xwe dayê, hew dit ku nêzi bajarê Cızirê lı ber çemekı ye. Go, pirekekê dı nava çem da ye û ciraxa dıšo. Go, Memê çû tanga jınıkê û pırs kır, got : "Xwişkê!., gelo ev der kê der e." Go, "ma çavê te kor e, tu nızani ev der kê der e?" Go, Memê serê xwe xwar kır û ber xwe ket, pıšta xwe da jınıkê û kete rê. Go, jınık bı xwe va hat, got : "Tehe.. çavê mın bırije, mın dilê wi şıkand. Belki zılamki xerib be, nızanıbe ev der kê der e." Go : "Bırawo, stıyê mın bışkê çavê mın bırije, bısekıne ez ji te ra bêjim." Go : "Welle ev der bajarê Cızirê ye." Go : "Meriv dıçe mala ki gelo?" Go jınıkê bı kılam got :

*Go, lolo birako eger te jin revandıbe here mala
Qeretacđın
Tu lı qawe û çayê dıgeri here mala Mir Zeydın
Tu lı vır û fesadıyê dıgeri here mala Bekoyê
bêdın.*

Go, jınıkê sê mala nişan dayê. Go, Memê dı dilê xwe da got : "Welle ez ê herim mala Qeretacđın."
Go, çû mala Qeretacđın. Sılav da. Jê ra kursi

danin. Memê rûnişt, aveki sar vexwar. Go, Qeretacdin jê pîrs kir, got :

— Ya mêvan tu ji ku da têyi, bî ku da dîçi?"
Go : "Helal hazir hatime vê derê." Go, wê hingê qewraşa Zinê derbas bû çû kaniyê. Qewraşê di bin çava da nihêrt ku yek li eywana mala Qeretacdin rûniştiye û xortê wisa qet tune. Xwe ranegirt û demeki lê nihêrt û meyizand. Go, Memê ji di bin simbêla da li keçikê nihêrt û di dilê xwe da got : "Eceba ev e, ne ev e?..." Go, Qeretacdin derket û berê xwe da keçikê, got : "bîteqize here bê edeba bê edeb, tu li wê derê çî diki, çî sekini?..." Go, qewraşa Zinê li hev şaş bû, rakir cêrê vala û berê xwe da malê. Go, gava Zinê çav bî cêrê vala ket, berê xwe da qewraşê û got: "Keçê stûyê te bîşkê, tu ji sibê da li ku derê yi, ka te cêrki av nani?..." Qewraş dibê :

*Tew... tu napirsi li halê min
Tu dipirsi li cotê cêrê ava min
Mêvanki hatiye mala Qeretacdin
Çavên wi çavên ga ne
Simbêlê wi simbêlê şêra ne
Tiliyê wi tiliyê di teyrane
Tu napirsi li halê min
Tu dipirsi li cotê cêrê ava min.*

Huu... Zinê dibê, "ewqas eşraf û mexlûqat hatine, qewraşa min tu car ewqas wesfê kesi nedaye. Ev hebe tunebe Memê ye." Radibe qateki cîl li xwe dîke, cotek qondera devederzi dîke piyê xwe û dibê : "Serê te bixwe, ez ê iro herime avê."

Lêdixê diçe avê. Gava di ber mala Qeretacdin ra derbas dibe, di bin cêran da li Memê dînihêre û dibîşire. Memê ji di bin simbêla da li Zinê dînihêre û dikene. Go, gava Qeretacdin rewşa Memê û Zinê dit, bî hêrs û awir vegeyriya ser Memê:

— Ya mêvan, mina ku tu meriveki çavlıder i, rabe ji mala min here!..

Go, Memê got :

— Ya bira, welle ez meriveki çavlıder nin im, lê uştê ku hatiye serê min bira neyê serê tu kesi. Rasti şûrê heqiyê ye, divê ez mesela xwe ji te ra bêjim ya bira.. Ez ji bo Zinê hatime... û bî vi awayi serpêhatiya xwe û Zinê, evinda-

riya xwe, xewna xwe yek bî yek ji Qeretacdin ra dibêje. Pîştire ji, gustilka Zinê derdixê û nişani Qeretacdin dide.

Go, Qeretacdin dibê :

— Welle Zinê baltûza min e. Tu xorteki mêr û camêr i, bî soz bext i. Êdi ji bo min tu ne mêvan i, li vi dinê û li wi dinê tu birayê min ê eziz û bî qedir û qimet i.. dibê û destê biratiyê didin hev.

De bira Memê û Qeretacdin li wê derê bîminin, em vegeyriya ser qewraşa Zinê. Pîştî ku qewraş ji Zinê ra qala mêvanê Qeretacdin dîke û Zinê diçe kaniyê, qewraşê hanhanka berê xwe dide mala bavê xwe û ji Bekoyê bavê xwe ra behsa vê meselê dîke...

Go, rojeki, qeretacdin ji Memê ra dibê :

— Ya bira em ê sibê herin ref û nêçirê. Gava em çûn, tu xwe ji ser hespê bavêje erdê û xwe li nexweşinê deyne ku em te li wê derê bihêlin û Sti karibe te û Zinê bigihine hev.

Qeretacdin radibe diçe diwana Mir û dibê "Mirê min, welle em zûva derneketine nêçirê.. Eger rîza te pê hebe, em sibê herin." Mir dibê, "baş e, hazirîya xwe bîkî em ê sibê herin." Wê hingê Beko dibêje, "Mirê min, bêje bira mêvanê te ji were..." Mir dibê, "Qeretacdin, bira mêvanê te ji were!..."

Go, dotira rojê tengê hespan dijîdînin û bî rê dîkevin. Hê nagihîjin bêdera, Memê dibêje : "Ay..ay... ez mîrîm.. ez mîrîm... ez merîm..." û xwe ji ser hespê davêje. Beko dibêje : "Mîn ditîye, kûçîk goştê kûçîka xwarîye, destê min dermanê qolincê ye." Her fîrkna li pîştî Memê dixê, kezeba wi diqelêşe. Qeretacdin lê dînihêre ku Beko bî ekîs fîrka lê dixê, dibêje: "Beko, ker kurê kerê.. Tu û hekimî çî tevi hev in. De rabe em herin!.. Mêvan, mêvanê min e. Mîr mîr, ma ma, îşê te pê neketîye!"

Go, ew diçin nêçirê û Memê li wê derê dimine. Memê zêreki dide zilameki û jê ra dibêje : "Ez vi zerê didim te. Tê heri dervayî bajêr û li ser rîya nêçirvanan bîsekîni. Gava serê sıwaran xuya kir, tê werî xeberê bîdi min." Zilam diçe çaverêya sıwaran dîke, Memê û Zine ji diçin ba hev û dîkevin suhbeta evinê, ji xeman dîr bî hev şa dîbin. Ew, li wê derê di wi hali da ne, zilamê ku çaverêya sıwaran dîke, ji dîri va

çav bı sıwaran dıkeve û berê xwe dıde bajêr ku xeberê bıde Memê. Lê hê dı rê da ye sıwar tên û jê derbas dıbin. Zılam dılezine, lê êdi bê feyde ye. Sıwar beri zılam dıgıhıjın ber mala Mir Zeydın.

Go, Memê dınihêre ku sıwar hatın lı ber deri qelıbin. Ew û Zinê lı baxçe ne û êdi keysa xweveşartınê ji tune. Memê ji para Zinê dıke bı kurkê xwe û nıkare rabe. Qeretacdin tê ba Memê, dınihêre ku Mir Zeydın hat û Memê ji ber ranebû. Qeretacdin bı kılam dıbêje :

Mir Zeydın hate ji der da

Memê Alan kerem nekır rabe ji ber da

Dıbê, ez fam dıkım Mir Zeydın têye ji derda

Memê Alan ranebû ji ber da

Barê mın barekî gıran e

Nıkırım rabım ji ber da..

Şeşbaxiyê Zinê ji para nişan dıdê. Qeretacdin dıbê, "wellahi iş gıran e". Dıkeve mıtalan ku çawa Mem û Zinê ji vi halê xılas ke. Radıbe hanhanka dıçe malê û hespê xwe dıkuje. Yek tê û dıbê : "Mirê mın, bı serê bavê te kım Heso û Çeko û Qeretacdin hespê hev kuştın!" Mir dıbê : "Beko qondera mın deyne!" Beko dıbê : "Mirê mın, bı serê bavê te kım iro hespê wan nebeziyane lewma hespê xwe kuştın. Hema ez bı mın tê dev jê berdi." Mir dıbê, " de ku ew be ez dıkarım ji wan ra hespan bıkırım."

Qeretacdin, Heso û Çeko qasek dımının û dina xwe dıdın ku kes nehate hewara wan, radıbın ağır berdıdın xan û manên xwe û dışewıtının. Yek baz dıde tê diwana Mir û dıbê : "Mirê mın, bı serê bavê te kım Hesên, Çeko û Qeretacdin xan û manên xwe tev şewıtandın." Mir dıbê : "Beko, kurê kerê qondera mın deyne!" Beko dıbê : "Mirê mın, xan û manên wan kevin bûne, zanın ku tê sıbê xan û manên nû ji wan ra çêki lewma wısa dıkın." Dıbê : "De ku ew be, ew rehet e" û disa rûdınê. Hersê bıra dınihêrın ku disa kes nehate hewara wan, Qeretacdin gazi Stiyê dıke û dıbê : "Stiyê, kurê xwe bıde mıle xwe û qurana reş bıde ber dıle xwe û berbı mala bavê xwe bılezine! Ez bı wi xwedayi kım ku, ez bıgıhıjıme te ez ê serê te û

kurê te herdu ji bıfırınım! De lez ke bılezine!" Stiyê radıbe kurê xwe dıde mıle xwe û berbı mala bavê xwe dılezine. Qeretacdin bı şır beri ser dıde. Yek dıbê : "Mirê mın bı serê bavê te kım, Qeretacdin bı şır beri ser Stiyê daye, ku bıgıhıjê wê serê wê û kurê wê tev bıfırine." Dıbê : "Beko, ker kurê kurê, qondera mın deyne! İş gıran bû te nehêşt ku ez rabım!.." Mir radıbe û berbı wan dıçe. Stiyê xwe dıgıhıne bırayê xwe û xwe davêje pışt wi (Mir). Dı wê navberê da Zinê ji wê derê dıreve. Gava ku ji famê hıldıkşe, qılçıkê kırasê wê tê xuyan. Beko dıbine û devê xwe dıke guhê Mir û jê ra dıbê : "Bınihêre Mirê mın, wa ji famê hılkışıya!.." Ewqasi ku qılçıkê kırasê wê dıbine. Kırasê jına wi û xwişka wi ji hev bın. Mir dıkeve mıtalan û dıbê : "eceba ev jına mın bû yan xwişka mın bû?.." û dıkeve şıbhê. Qeretacdin hanhanka xwe dıgıhıne Memê ş dıbê : "De lez ke Memê, rabe em herın. Me ji bo te xwe xera kıır, êdi wextê seknê nine." Vana radıbın dıgıhıjın hev ku herın, Beko ji Mir Zeydın ra dıbê : "Te dit, viya dexme ji lı te xıst û çû gıhişte wan û wa çû!. Mir dıbê : "Lê kâ ica em çawa bıkın?" Dıbê : " Çawa bıkın", dıbê, "ez anıha herım bıgıhıjımê, ez karım nehêlım herın". Dıbê, "de ku tu karıbi nehêli here, here wi bine were!" Beko pey Memê dıkeve dıbê "Memê!" dıbê "ha", dıbê "Mir gotıye, bıra neçe ez ê Zinê bıdımê". Memê ji pey wan dıqete. Qeretacdin dıbê, "lawo, were me ji bo te xwe xera kıır, me destê bıratıyê bı şırani daye hevdu, em ji hev nabın. Ez ji te ra dıbêjum vegere, neçel!" Memê dıbê, "na welle ez ê herım."

Memê dıde dı Beko û tên mala Mir Zeydın. Qasek rûdınên û bı hevra mıjıl dıbin. Mir Zeydın dıbê : "Memê, şırteki mın heye. Em ê bı setrencê bıleyızın. Ki ji me ki bıve, ew ê navê dosta xwe ji hevra bêje." Setrencê tının û dıkevın ber hev. Memê du cara ser hev Mir Zeydın dıbe. Beko dina xwe dıdê ku, halê Mir Zeydın ne tu hal e û eger bı vi awayi here ew ê Zinê ji ji dest here. Radıbe dıbê, "Mirê mın, dı setrencê da merıv carna cihê xwe dıguhêre!. Tu bı ya mın bıki tê cihê xwe bıguhêri.." Pıştıre hanhanka radıbe û xwe dıgıhıne Zinê û jê ra dıbê, " Zinê, mızgıniya mın lı te, bırayê te, te

da Memê. Eger tu heri ber pacê tê Memê bibini..." Beko vedigere ba Mir Zeydin û Memê û wek ku tıştek nebûbe dîkeve temaşê. Pır derbas nabe, Beko dina xwe didê ku Memê zora Mir dibe, dibê "Errrrrik.. pencera me iro bala mın kışand!.. Kevirê vê qesra me çı rengin ın!.." Memê serê xwe radîke û lı ali pencerê dınihêre, çı bibine.. Zinê lı ber pencerê ketiye temaşa wi. Gava Memê çav bı Zinê dîkeve, hış û aqıl jı seri dıçe. Ku hışê wi dıçe, Mir Zeydin sê cara ser hev Memê dibe û dibê, "Memê, ka navê dosta xwe bêje, qewlê me ew bû." Memê dibê, "welle navê dosta mın Zin e." Mir Zeydin jı cih hıldıpeke, jı acızbûnê reng û rûçık lê namine. Dibê, "Beko, em çı bıkın bı viya?" Beko dibê, "de em ê çı bıkın.. Welle em ê wi bavêjin zındiyanê."

Memê dıbin davên zındiyanê. Zinê binê erdê lexem dîke û xwe dıgihine balê. Sê çar lihêf û doşek jê ra datine ser hev, xwarınên xweş bı lezet jê ra dibe û demeki bı vi awayi derbas dibe. Beko rojeki jı Mir ra dibê, "Mirê mın, bı serê bavê te kım eger sıbê bırayên Memê werın û dawê lı te kın işê mın pê tune.. Te vi merıvi avête zındiyanê û...." Mir hêrs dibe, "Ker kurê kerê, ne te got wi bavêje zındiyanê. Ka here bınihêre sax e ya mıri ye!.." Beko hanhanka dıçe dınihêre ku, tew... tew... rewşa ku Memê tê da ye keski tê da nine. Hema vedigere tê ba Mir Zeydin û dibê, "Tew tew, bı serê bavê te kım Mirê mın, kêfa ku Memê tê da ye tu jı ne tê da yi." Mir dibê, "lê em çawa bıkın?.." Beko dibê, "ma em ê çı bıkın, em ê wi bavêjin zındiyaneki dın."

Memê derdixin davêjin zındiyaneki dın. Heta Zinê cihê wi hin dibe, erdê lexem dîke û xwe dıgihinê dıçe balê êdi Memê bê mefer dibe, tu çara wi tune. Zinê dıçe serê dibê, "Memê!.. Memê!.." dibê "ha..." û dibê :

*Tewww... tu nati mın bibini
Tu hati herçi rihê ku heye tu bistini
Çavki mın çûye maye çavki
Mulki mın çûye maye mulki
Şeqki mın çûye maye şeqki
Tu nati mın bibini
Tu hati herçi rihê ku heye tu bistini*

Zinê jı qudûm dibe, hêsturka dıbarine û dibê, "ka ez çawa bıkım, heta mın xwe gıhande te...." Memê dibê, "bışine pey bırayê mın." Bırayên Memê çüne Beriya Heyalê. Zinê sofiki dıbine ku wi bışine Beriya Heyalê. Dibê, "sofi, here Beriya Heyalê ez ê vi zêrê hanê bıdime te. Tu heri jı Hesên, Çeko û Qeretacdin ra bêji, bırayê dı halê mırınê da ye ha hûn dıgıhıjın serê ha nagıhıjın!.." Sofi dibê, "tê ramûsanki jı bıdı mın?" Zinê dibê, "bı soz eger tu vegeri ez ê ramûsanki jı bıdım te." Sofi lê dıxe dıçe û xwe dıgihine hersê bırayan. Mektûba Zinê dıde destê wan û vedigere. Vana mektûbê dıxweynın û dibên " bı Xwedê evya bı ramûsana hatıye vê derê, de bıgıhıjın vi sofiyê û jêkın." Lı wê derê şırki davên serê sofi û nahêlın ku bıgıhıje ba Zinê jı. Hersê bıra bı lez tên. Heta xwe dıgıhının Memê û wi jı zındiyanê derdixin, Xwedê heqiya memê tine, dımre.

Memê tının ser mezêl vedışêrın. Zinê jı tê ser mezêl û dua dıke, dibê "ya Rebbi tu rihê mın jı bistini!.." Zinê jı lı ser mezêlê Memê dıkeve û dımre. Mezêlê Zinê jı lı kêleka Memê vedıdın û defın dıkın. Pıştı defınkırınê herkes vedigere malê. Êvarê lı odê dı taziyê da Beko radıbe dibê, "Ez ê niha jı we ra sond bıxwım ku, dı mezêl da niha destê Memê û Zinê dı stuyê hev da ye!.." Qeretacdin hıldıpeke û herdu destê xwe dıke qırıka Beko û dibê "Ker kurê kerê, em ê anıha herın mezêl vekın. Eger ne wısa be ez ê serê te jêkım." Beko dibê, "herê vekın, eger ne wısa be serê mın jêkın.." Vana çawa mezêl vedıkın û lê dınihêrın, ku herê destê herduya dı bıın serê hev da ye. Qeretacdin dibê "hema lı vi dınê jı, lı wi dınê jı" û şûrek davê serê Beko, serê wi dıfirine. Bı firandına serê Beko ra dılopek xwına reş dıkeve nava herduya. Ew dılopa xwin dibe dıriyek dı navbera herduyan da.

Anıha jı, ki salê careki dıriya navbera herdu mezêlan bıbıre, imanê pê dıkire.

===== Dawi =====

Giringiya

Muzika Folklori

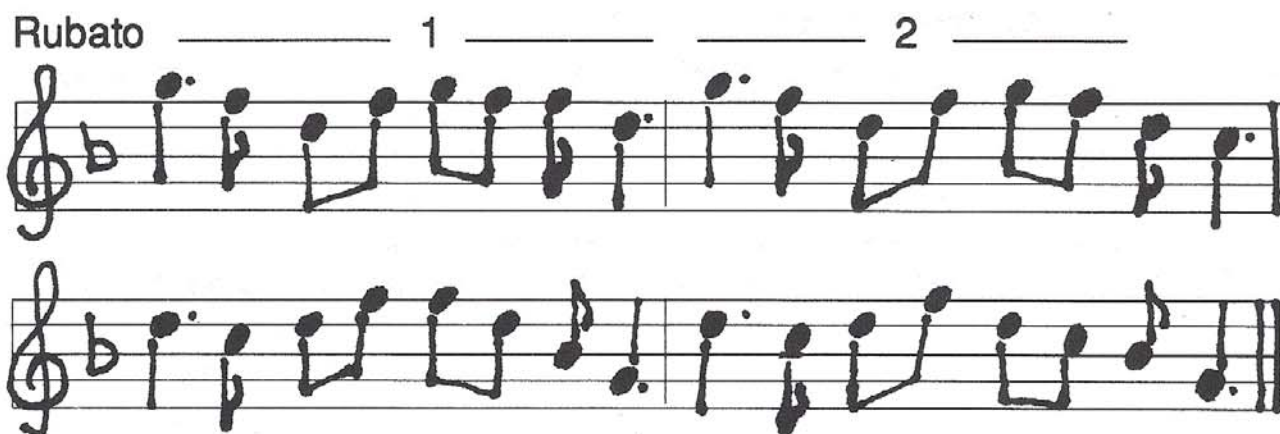
Eshed Muhammed Ali

"Yek ji diwartirin karan ew e ku, em bızanibın bı çı awayi danûstendın lı gel awazên folklori bıkın. Û ez cesaret dıkım bêjım ku, ev mijar dıkare ji nıvisandına kompozisyonekê pır mezın diwartır be. (1) Dı sala 1931'i da Bartok ev tışt gotiye û weha ji şırovedıke (2) : "Pırsiyar ew e ku, muzika cotyaran dıkare bı çı rengi dı destê muzika huneri (art muzik) da tesira xwe nişan bide. Em dıkarın muzika folklori bê guhartın û lı gel muzikek hevrê (accompaniment) pêşkêş bıkın an ji bı zêdekırına pêşmuzikek (Prelude) û dawiniyek (Postelude) tesira muzika cotyaran nişan bıdın."

Dı vi wari da em dıkarın du rengên avakırına muzikê destnişan bıkın. Dı rengê yekem da accompaniment, prelude û postelude lı hember awazê folklori roleki duyemin dileyızın û

karê wan wek çemberek e ji bo awazên folklori. Ango her wek ku tu kevirêki gıranbıha dı çembereki lêhati da bı cih bıki. Rengê duyem berevajiyê rengê yekem e. Ango awaza folklori wek parçeyek bingehin e (motto) lê ew tıştên dor wi xwedi roleki giring in. Pêwisti pır pê heye, ew kırasê ku em lı awaza folklori dıkın lı xusûsiyetên awazê bı xwe bê û lı ser bingeha wê awazê hatibe ava kırin. (3)

Ev tıştên jorin dıde xuyan ku, muzika folklori ya cotyaran çıqas tesira xwe lı ser qarekterê Bartok ê huneri heye û çıqas diwariyên danûstendın lı gel elementên vê muzikê nas dıkır. Bartok, gelek stran bı şeweya stranên folklori nıvisiye ku meriv nıkare wana ji stranên folklori cuda bıke, yan ji cudakırına wan gelek zehmet e:

Em dibinî ku ev awaz ji çar xetan pêk tê û pêplûka muziki ya wê pentatonic e (navê maqamek e). Û pentatonic bî rengineki gişti dî muzika folklori ya Macari da maqamek bingehin e ji bo hemû stranên folklori.

Bartok dî wê baweriyê da ye ku "muzika cotyaran destpêka ideal e ji bo pêkanina ronesanseki muziki."

(4) Divê li vê derê em hunermendên din ji ji bir nekin, wek Kodayê ku li gel Bartok dî destpêka Sedesala 20'an da lêkolînên muziki kiribû. Koday, zêtir bala xwe dabû ser awazên folklori yê Macari û ew ji dî wê baweriyê da bû ku, awazên folklori ji bo avakirina ronesanseki muziki bingehin. Bî awayê belavkirina element û şeweyên xwendina stranên folklori bî rengineki heri fireh dî nav gel da. Koday ji bo bî cihanina armanca xwe dî wê baweriyê da bû ku, diviyabû meriv xwe li ser perwerdegariya muziki konsantre bike da ku wek mijareki bingehin li zarokxane û pengavên pêşin a dibistanan bête pejirandin.

Muzika folklori pirreng e û aliyeki wê ya karakteristîk heye ku, ji aliyê civatekê tê avakirin û dî nava kategoriyên cuda yê gelêrî da şin dibe. Ji ber vê yekê ev muzika han mijar û

naverokên gişti yê jiyane wek neynik derdixe pêşberî meriv. Ev muzik bî vi rengê li ser hestên afirandêr bandora xwe dide xuyan û bî alikariya bî karanina elementên folklori, bo afirandina xebatên nû hêz û ilham dide afirandêr. Dî nav afirandînan muziki da, beşek dibe ji hunera neteweyî. Her hunerek neteweyî ji, xwedi xusûsiyetên binecih in (mehelli) û ew xusûsiyetên wan en binecihî wana ji hevdu diqetîne.

Miletên Slovaki û Iskandinavi dî warê pêkanina şeweyên muziki yê neteweyî da, li pêşiya milletên din bûn. "Ji ber ku ew bî tîkiliyên xwe yê stranên folklori, ên pêşiyê bûn" (5) Herweha ji, afirandêrên Rûs xurista muzika xwe ya folklori kifş kirin. "Ji awazên xwe yê folklori ra ji hunera polyphonik (pirdeng) formên pîr esil afirandin da ku karibin bî rengineki ew formên afirandi û xusûsiyetê awazên folklori biparêzin û bîdin diyar kirin." (6) Ew formên afirandi ji aliyê va wek neynikeki pengaveki ji hunermendên Rûs tîne pêş çavê me, li aliyê din ji xusûsiyetên muzika Rûsî kifş dîke....

Li ba hunermendên Rûs ev xebata han neqediya û herweha li ba hunermendên Sovyeta yê nûdem ji berdewam

kır, wek : Stravinski, Şustakoviç, Xaçatûryan, Emirov. Ev hunermendên han bı alikariya afirandinên xwe naveroka hevdemi dan diyar kırım. Armanca wan afirandinên nediti yê ji hev cuda ew bû ku, têkiliya navbera huner û folklorê xurt bıkın. Rewşa afirandêrên Macari, wek Koday, Bartok û Soni ji, her bı wi awayê bû. Jı bo awazên folklori şêweya strandın rengdêreki gışti ye û hın caran ji, ritm dıbe rengdêrê wan ên bingehin. Dı muzika folklori da stranên folklori beşa heri mezın e, jı ber pıraniya wan û hêsanbûna belavbûna wan bı navginên xurısti. Wek deng ê ku kevintırın navgin e lı ba insan, jı bo ku pêşkêşkirına stranên xwe û wergerandına hest, lavayi û daxwazên xwe dı hemû cûre seremoniyan da bıdın xuyan. Tevı ku dı nav muzika heremên cihanê da cudayiyên materyali û xurısti (ruhi) hene ji, em dıkarın bı gışti strana folklori xwedi şêweyek strani yan ji ritmik e û bı her weha dı warê têkiliyên huneri û afirandinên muziki da bûye xwedi hêjajiyeye bingehin.

Miletên cihanê wek İtali, Elmani, Slovaki, Finlandi, Macari, Iskandinavi û yê dın jı bo xulıqandına afirandinên muziki yê nû, çı dı warê strana da, çı dı opera da û çı jı dı afirandinên orkestrayi û instrumental da hunerê polyphoni û harmoni hılbıjartın.

Ev hılbıjartın, jı bo afirandına berhemên muziki yê xwedi şêweyên huneri û jı hev cuda, ku cihan jı serdema klasik heta serdema heydem a iroyin bûne şahidê wan, xwedi bandoreki dı cih da bû. Jı bo afirandına berhemên gıranbıha, rengê hılbıjartınê xwedi roleki bingehin bû da ku

afirandêr karıbın hemû qonaxên huneri û ruhi yê lêhati bo awazên folklori peyda bıkın. Lı gel berhemên muziki yê folklori şertên bingehin ên têkiliyên bı prensib ew e :

Gava dı berhemên nû da awazeki folklori bête bı karanin, karakterê awaz bête parastın û berhemên nû hemû xusûsiyetên wê awazê nişan bıde.

Divê hunermend, jı bo diyarkırına qonaxên wi berhemi rêyên heri bı kêr (efektiv) kıfş kıribe da ku pêşkêşi xelkê bıke û vi pêşkêşiyê bı metodên ku bı rengeki yekser (direkt) an jı gav bı gav lı ser sewiya wan a kulturi û zewqa wan bandor çêdike, bı cih bine. Bı vi rengi guhdar, lı gor qudreta xwe gav bı gav berhemên muziki nas dıke û hestên wi fêri mijarên folklori yê nêzi ruhê wi dıbe. Armanca domandın û pêşvebirına vê xebatê ew e ku, kultureki muziki ya neteweyi ya xwedi şertên objektiv û ruhi bête afirandın. Ev jı, armanca Koday û Bartok bû. Dema ku dı sala 1906'an da lı ser strana folklori ya macari dest bı lêkolinên xwe kırım, yekem car xebatên xwe wek berhemeki tekûz weşandın. Mebest jı wan stranên ku lı gel piyano dıhatın xwendın ew bû ku, "jı bo afirandinên xwe yê nû zımaneki peyda bıkın û herweha ew berhem bı xwe pêwistiyek bı guhdareki têgıhişti û entelektuel anin meydanê." (7) Jı ber ku dı nav kategoriyên gel da belavbûna kultura muziki pêwist bû, ku bıkarıbe jı guhdarên têgıhişti tipeki civaki bıafirine. Sloganê wan jı ew bû :

"Muzik mılke herkesi." (8) Koday dıbêje ku, "jı bo afirandına muzikek kulturi ya neteweyi sê şert pêwist in :

1- Kevneşopi (tradision).

2- Qabiliyetek şexsi (individuel talent).

3- Têkiliyên ruhi yên navbera civatê û hunermendên wi, ku civat wan hunermendan wek milkê xwe qebûl dikin. (9)

Koday lî ser kevneşopi weha dibêje : "..... bê kevneşopi (tradision) Zeviyek bî ber tune ye, lî ali dîn çiqas ew kevneşopi jindar be ji, bî serê xwe nîkarin formên nû yên hûnerê biafirin. Lî vir hunermend û civat dî afirandî û pêşveçûne muziki da rolên bîngehin dileyizîn. Kevneşopi dî xebata berhemên hunermend da elementên pêwîst amade dike, civat ji kaniya qonaxên ruhi yên berhemên hunermend e. Qabiliyetên şexsi lî ser afirandîna kultureki muziki ya neteweyî bî awayekî yekser xwedî bandoreki materyalî ye. Armanca Bartok û Koday ew bû ku, şeweyekî afirandîne yê ji şeweyên serdema xwe yên populer cuda, wek ê Elmani, biafirîne da ku bîkaribe karekterên Macarî bide xuyan. Bartok afirandêreki wisa bû ku, karibû dengê berhemên xwe bigihîne dervayî welat. Koday ji, dî warê bî karanîna elementên awazî û navgînên folklorî da, yên ku karibûn karekterên awazên Macarî diyar bikin, jir bû. Xebatên herdu hunermendên hêja hevdu temam dikirin û bî hevra karibûn naveroka hevdemî û kevneşopi wek neynîkek nişan bidin. Xebatên wan bûn nişanekî gelemperî jî bo hemû hunerên muziki.

Têbîni :

(1) Bartok Bela : "Complete edition", rûp: 7

(2)Awaz û stranên cotkaran, muzika folklorî ya Macarîyan bî xwe ye

(şirovekirina nivîskar bî xwe)

(3) Bartok Bela : "Complete edition", rûp: 7

(4) Sidney Finkelstein, "How music expresses ideas", rûp: 95

(5)The Selected Writings of Zoltan Kodaly, rûp: 84

(6) Eynî berhem.

(7)Erzsebet Szonyi, "Kodaly Principles in Practice", rûp: 69

(8) Eynî berhem.

(9) "Selected Writings of Kodaly", rûp: 30.

(10) Eynî berhem.

Çavkani :

— Theory and method in ethnomusicology, by Bruno Nettles - London.

— Serbo-Croatian folk Songs, by Bartok Bela - Columbia University Press.

— Mlody types of Egyptian wedding songs, by Ilona Borsai and Margit Toth, Akademiai Kiado - Budapest, 1970.

— The Selected writings of Zoltan Kodaly, Corvina Press - Budapest.

— Studia memoriae Belae Bartok Sacra, Editio Tertia Publishing House of Hungarian Academy of Sciences - Budapest, 1959.

— Bartok Bela, Complete edition - Piano music - Hungaraton.

— How music expresses ideas, by Sidney Finkelstein - London Lawrence and Wishart, 1952.

— Kodaly Principles in Practice, by Erzsebet Szonyi, Corvina Press - Budapest.

Werger : Xoşnav û A. Gernas

B1 prof. Şekroyê Xudo ra

FOTO: ROJA NÛ

Serokê Beşa Kurdzaniyê li Enstituya Rohilatvaniyê ya Ermenistanê û serokê Navenda Lêkolinên Kurdi, dirokzanê kurd Prof. Şekroyê Xudo, di dawiya meha Nisanê da li Stockholmê bû. Roja Nû pêra hevpeyvinek çêkir û derheqa çend pirsên cuda da ditnên wi wergirt. Em hevpeyvînê li vir pêşkêşî xwendevanan dîkin.

ROJA NÛ: Mamosta, ji kerema xwe ra tu bi kurti behsa rewşa kurdên Rûsyayê biki. Halê kurdan çi ye li wir?

Ş. XUDO: Weki em zehf dirê nebêjin, kurt û eşkere rewşa kurdên Rûsyayê nebaş e. Ne baş e, ji ber ku iro li ser axa Yekitiya Sovyeta berê gelek dewletên teze hatine çêkirin ku di

bingeha wan da nasyonalizm heye. Carcaran ew nasyonalizm ji dîgihije şovenizmê. nuha nasyonalizm bûye wek aleke bingehi, bûye adet, ki tê ser hukumatê, gerek pêşiyê miletperestiya xwe nişande, ku bîkaribe karê xwe pêşda bibe. Yani weke nexweşiyekê ye. Dibe ku wextekê ji çapê zehftir ew qedexe bû, nuha ji ji çapê zêdetir destûra wê danê, hatiye

meydanê. Îcar bî vê yekêra girêdayi, ew miletên ku dewletên wan yên netewî hatine çêkirin lî ser axa nuha, siyaseta xwe pêktin. Û berê ya ku lî Moskovayê, pak yan xirab mafên miletên biçûk diparast nuha jî ortê hatiye hildan. Lewma jî, halê kurda iro em dîkarin bêjin ku bî temami pey hilşandina Yekitiya Sovyetê ra xirab bûye.

Û bî vê yekê ra girêdayi, ez dixwazim dina we bîdîm ser tîşteki; bî klasifikasya mîm sê grûbên miletên biçûk (minorîtê) hene. Yek ew in ku lî komarên xwe najin, lê dewleta wan ya miletîyê heye. Mesela ûrîs lî Tacîkîstanê, Qazaxîstanê, Baltîkayê dijîn, wek miletê biçûk, ne wek mayoritê. Lê dewleta ûrîsa bî xwe heye. Ermenî jî wîsa nîn. Azerî jî, Teter jî... Eva grûbek. Wekî wîsa ne grûbeke miletên biçûk yên ku komarên wan hene, lê ewana jî komarên xwe der dijîn. Grûba dîda ew e, ku ev miletên biçûk lî komarên cud-cuda, yan lî ûrîsetê, yan jî lî komarên Sovyetê yên berê da dijîn, ku nuha bûne dewletên netewî. Lê dewletên wan yên mak, çawa ku dibêjin yên sereke hene, jî hîdûdê Yekitiya Sovyeta berê der. Lî dereke dîn. Mesela alman lî ûrîsetê dijîn, lê dewleta alman heye. Macar in, bûlgar in, polonî ne, koreyî ne, çîn in û yên mayî nîn. Wekî wîsa ye eva jî grûba dîda. Grûba sîsêya ew grûb e ku dî serî da kurd daxil in. Kurd jî vê grûbê ne. Ev dî halê herî çetîn da nîn. Çimkî ew miletên biçûk in, weke miletên mayî. Lê pîştgîriya wan tune, ne lî ser axa Sovyetê ya berê, ne jî jî hîdûdê wê der.

Yanî hilşandina Sovyetê bona miletên biçûk, hersê grûban jî xirab bû. Hersê grûb yên ku ne lî ser axa xwe ne, yên ku welatê wan tune, bona hersêkan jî xirab bû. Lê bona kurda em dîkarin hesab bikin ku malxîrabi bû. Bî vê yekê ra jî girêdayi, ew kurdê ku jî ciyê xwe derketine; kurdên musulman jî Ermenîstanê, paşê parçek jî êzdiya û kurdên Gurcîstanê û yên mayî lî ciyên nû belav bûne. Dîha zehf hatine ûrîsetê. Statuya wan ne eyan e. Dîbîstanê wan jî jî ortê hatine hildanê, jîyanê wan ya çandî tune. Bî cîvaki halê wan giran e, çimkî jî sistema Sovyeta berê va tê, gereke ew bî nivîsar îzna wan hebe lî filan derê

bîjin. Eva çetînayên mezîm pêşda tîne. Alikariya zara nastînin, carcara mîaşê xwe nastînin. Bî kurtî gelek çetînayên mezîm pêşda hatine. Û lewma jî, carekê hevalekî jî mîm pîrs kîr, got hilşandina Sovyetê çawa bû, bî temami jî bona kurdan? Mîm got, dibe dîwanên Sovyetê yên berê, pîştgîriya têkoşîna kurda çawa lazîm bû nedîkîr. Hilşandina wê bona kurdên dereke baş bû, lê bona kurdên Sovyetê nebaş bû. Nuha halê wan xirab û çetîn e.

ROJA NÛ: We got jiyana çandî ya kurdên Sovyeta berê tune, dîbîstanên kurdan tune ne. Gelo ew akademîyên ku xebatên kurdzaniyê dikîrin, nuha disa hene, yan xebata wan jî sekîniye?

Ş. XUDO: Ew disa hene. Beşê kurdzaniyê lî Enstituta Ermenîstanê ya Rohûlîtzaniyê disa dîmîne. Ez nuha hatime Moskovayê, serokê Navenda Lêkolînen Kurdi me, lê heta vê gavê jî wêderê nehatime azadkîrin. Ew jî hela hêdî bîm serwerîya mîm da ye. Lî Moskovayê jî beşê kurdzaniyê heye, lî Leningradê jî grûbeke biçûk heye. Lê weke berê, bî çapa berê xebat nayên kîrin. Çimkî nuha ew sistema berê bî temami guhuriye, rewşa îlmê gelekî girantîr bûye. Ev bî finansê ra girêdayî ye, bî pîrsa kominîkasyonê (çûn-hatîn) ra girêdayî ye. Dema yek bîxwaze jî bona xebatekî here dereke dîn, dîkeve bîm mesrefeke giran. Transport gelekî bîhaye, mêvanxane gelekî bîha bûne. Ev gîşk tesîrê lî ser wê yekê dîkîm ku xebat lî ber sekinandîne ne. Eva yek. Ya dîda pîrsa çapkirîna pîrtûkan û domkirîna xebatên îlmî ye, ku dî halekî gelekî çetîn da ne. Mesela çend xebatên me bî xwe hene, dî nav wan da wîsa jî yên kurdzaniyê hene, lî Yêrêvanê sekinîne. Kes nîkare çap bike, çimkî kaxez bîha ye, karebe (cereyan) tune, pere tune. Kîrîz e. Kîrîzeke mezîm heye. Û bî veyekêra girêdayî, ez bersîva vê pîrsê bî kurtî dîkarîm bîdîm, ku xebatên kurdzaniyê nehatîne sekinandîn helbet, lê astengîyên mezîm lî ser rîya wê çêbûne.

ROJA NÛ: Yanî mîrov dîkare bîbêje ku jî ber van şertan we sazkirîna Navenda Lêkolînen Kurdi hewce dî?

Ş. XUDO: Erê pîrsa te rast e. Menayeke amadekirin çêkirina NLK ji ev bû, ku grûbên berê, weke berê nîkaribûn kar bîkirana. Eva yek. Ya duda ew bû ku me pîrs daniye pêşiya xwe û angori xwastinêd roja iroyin, yên ku xasma bî têkoşina kurdan ra girêdayi ne, wan daynî ser dereceke diha bilind.

ROJA NÛ Em dîzanî ku dî nav bernama we da, amadekirin û derxistinê pirtûkên dersê ji hene. Ev xebateke hêja û pîroz e, we daniye ber xwe. Gelo derheqa pîrsên gramerê, rastnivisandina zîman û zaravên kurdi da we prensîb tesbîtkirîne? Evana pîrsgirêkên mezînan li ber we û kadroyên ku vî kari bîkî...

Ş. XUDO: Bî vê pîrsa te ra girêdayi, ez dîxwazim ku em dina xwe bîdî ser du faktorekî ku rola wan gelekî girîng e. Yek ew e, ku iro pîrsa hînkirina şagirtên kurdan, zarokên kurdan li her dera pîrseke girîng e. Ez bawer dikim ku zûtîrê, di wexteke ne dûr da, li Kurdîstana Bakûr, Kurdîstan Tîrkiyê da, şanseki bî zîmanê dê, bî zîmanê xwe hînbûna kurdan wê bê ortê. Bona vê dî destê me da tîşteki hazîr tune vê gavê. Weki wîsan e, hîneki ji em dîfîkirin bona roja sibetîrê, da ku em nîşkêva li ber problemê nesekînin. Him mamostê me, him ji şagirtên me, gereke tîşteki dî desta da hebe ku zîmanê xwe fêr bibe. Çimki ew dijîmîne ku heta nuha devê mîletê kurd girtûbû, paşê dîqewîme weha bî qerf û qar li me bînhêre, weki em nîkarî wê prosesê bîdîne amadekirin.

Li cem me, pêşekzanên me dî wê derecê da hene, lingvîst û zîmanzan hene û me qîrar kirîye dî nava xebatên NLK da ciki ji bîdîne çêkirin amadekirina pirtûkên bona dersa. Ez vîcarê wexta hatim Stockholmê, mînan bî xwe ra yek anîye. Gramera kurdi bona dersxanên 4-9. Ev pêşazîriyek e, taslaxek e. Bavê Nazê li ser xebîtiye û me anîye vîderê. Ev pirtûk dî destê hevalan da ye, yên ku bî van pîrsan va mijûl dibî. Û me ji wan hêvi kir ku ew ji lê bînhêrin. Çimki em dî praktîka xwe da dîxwazî qadeki weha bîdî rûnîştandin: ew xebatên em dînivîsîn gereke hema dî carekê da neyên çapkîrî. Berî wê dîvê ber çava ra derbas

be, bê rexnekîrî, enenekîrî. Wîsa wê baştir bibe.

ROJA NÛ Dî van çend salên dawîna da, tu çend caran hati Awrûpayê û te ji nêzik va rewşa kurdên muhacîr dîtiye û pê dîzani. Derheqa jîyana wan da, xebat û çalakîyên wan da intîba te çî ye? Li gor raya te çî kêmasî hene, dîtin û pêşnîyazên te çî ne?

Ş. XUDO: Ez dîxwazim bersîva vê pîrsê ji wê yekê va dest pê bikî, weki, para herî mezîn ya mîhacîriyê zordestîya sîyasî ye. Sedemeki mîhacîriyê ji halê aborî ye, lê çîqas sîyasî ye ne hewqasî aborî ye. Çimki ji berê da, halê aborî çîqas giran bûye ji kurd ji welatê xwe derneketîne. Ev tîşteki gelekî interesant e ku ev bûye şerteki xwe xwedîkirina mîletê me ji. Îcar iro em dîkarî êdî xebirdî derheqa hebûna diasporêke kurdan ya gelekî belavbûyî û gelekî bî kaşa xwe va giran.

Tîştê şabûnê ew e ku, diaspora kurdan, kolonîya kurdan li Swêdê, kolonîya kurdan li Almanîyê, kolonîya kurdan li Fransayê, li Amerîkayê û li cîyên mayînan, jîyaneke wan ya cîvaki û çandî hatiye çêkirin, mekanîzm hatîne çêkirin û kar dikî. Yanî ew wîsa xwe bî serê xwe najî. Mesela li Swêdê Federasyon dîxebite, li Almanîyê KOMKAR dîxebite û yên mayînan... Enstîtuya Parîsê dîxebite. Evana tîştîne gelekî baş in. Xebatên ku wan kirîne û dikî, bî dîtinê mînan rola wana gelekî girîng e, dî prosesê danasîna pîrsgirêka kurdan da, li Awrûpayê û Amerîkayê.

Îro eger li ser mesela kurdi êdî xebirdaneke mezîn tî kirî, parlamento û hukumat dî nav pêwendîyên xwe da ciki êpêce dîdîne mesela kurdan, ez sedî sed bawer dikim ku kes nîkare vîya înkâr bike, ku rola diaspora gelekî mezîn e. Lê xwastîna mînan ev e, ku em li ser vî hêsa nebin, qîma xwe bî vî neynî. Gereke em rê û mecalên diha efektif, diha baş bîbin ku diha bî aktîfî guhdariya temamiya cîhanê bîdîne ser qewîmandînanê Kurdîstanê.

Em bîne ser kêmasîyan, kêmasî kîjan in? Yekîti, hêz û îmkân êpêce hene û ev prosesê heyî mîrova şa dîke. Lê bî vî ra tevayî, ew parçebûn ku her yek alî xwe da kîşandî helâ

hê ji ortê ranebûye. Eva, bî ditina mîn geleki ziyane dîde. Carcaran em lî pişt hev xeber dîdî, dewsa ku eşkere bêjî û tev bîbî û tîşteki bîdîne rastkîrî. Carcaran ev jî dî nav praktîka me da heye; em tîştên xîrab rexne dîkî, lê carcaran tîştên baş jî rexne dîkî. Yanî em bî çavê reş lî her tîştî dînhêrî. Tîştên pak naxwazî bîbî. Ev jî nebaş e. Wexta tîşteki pak tê kîrî, gereke mîrov qîmetê wî pak bîde, ku situmulans (teşwîq) çêbibe, hê tîşteki baş bê kîrî.

Çetînayî, problemên ku lî ber diaspora me hene, wîsa jî lî ber kolonîya Swêdê sekinîne. Kîjan î? Eva pîrseke dirêj e, mîrov ser vê geleki dîkare bîaxîfe. Lê ez tenê du pîrsan bînim pêş. Mesela bî texmîna mîn, gereke em ser wê yekê bîfîkîrî, ku mecalê pêşketîne, xwendîne, bona terbiyekîrîna zarokan hazîrkîrîna kadroyên cure-cure lî Kurdistanê tunebûne. Lî vîr heye. Ne rast e? Meydan vekîrî ye. Îcar kurdîno bî kerema xwe werî, dî nava 5, 10, 15 salan da îsbat bîkî ku dema mecal jî we ra çêbû, hûn mîleteki zîrek î û dîkarî kadroyên hêja hazîr bîkî. Ev, bîra dî warê sportê da be, bîra dî warê kîşîk da be, warê îlim da be û hwd.

Îcar ev prosesî bî otomotîkî nayê kîrî. Gereke geleki arîkarîya wê bîkî. Tîşteki eşkere ye ku mîrov carekê ra maleke xweşîk û xanîkî her mecalî va bê ciwarkîrî, cîlê baş lî xwe bîke, mentalîteta wî yan jî kultura wî nayê guhastî. Hela dî nav me da tradîsyonên kevn jî hene, dî jîyana duh da dîjî. Ev deyneke mezî dîke ser federasyonê, KOMKAR'ê, rewşenbîrên me, rêxîstînen me, ku em merîfetên wan dî alî matamîtîkê da ye, şîkîlkîşandî, sinemavantîyê da ye, sportê da ye, êdî çî dîbe, wana bîbî û arîkarîya wan bîkî. Mesela bî ditîna mîn, wê tîşteki geleki baş be, eger lî rex federasyonê, yan jî KOMKAR'ê komîsyonek hebe, hema tenê bî pîrsa zarokên bî merîfet ra mîjûl bibe. Ermenîya, yahûdîya wîsa kîrîye. Wana fond jî çêdîkîrî. Mesela fond bona wan şagîrtan yê ku dî pêşerojê da bîbî pêşekzanên mezî. Îşella, piştî çend sala, temamiya kurdên Swêdê, dîkarî bî naskîrî

bî serê pêşekzanekî geleki navdar. Ev dîkare matematîkzanek be, dîkare wênekêşek be, yan tîşteki wek van.. Hêvidar î dî vî wari da xebatên baş bî kîrî.

Tîşteki jî bêjî, diaspora kurdî gereke bona tevaya cîvaka kurdî, bona kurd û Kurdistanê bibe wek mektebekî. Em jî Rohîlatê dûr ketîne. Em bîndestê bîndestan nî. Ew cîmaetên ku em dî bîndestê wan da nî, ew jî alîyê kultur, tradîsyonên xwe va ne hewqasî pêşketî ne. Demokratîzm jî wan jî dûr e. Îcar madem em ketîne vêderê, dîvê em bîbî wek dîbîstanekî.

Em îro bona Kurdistanê serbîxwe, mîleteki serdest şerkarîyê dîkî. Herkes, yek bî qelesa xwe, yek bî tîfînga xwe va, bî awayên cuda dîxebî. Diaspora me gereke bibe wek lûlekî, bibe weke kanalekê, ku em tradîsyonên Awrûpayê û Amerîkayê yê demokratîzmê jî bîbî wêderê. Mesela jî nuha va gereke em xwe hazîrî wê fîkrê bîkî, ku dî Kurdistanê da gereke tenê partîyek nebe, hukumatê bî tenê negre destê xwe û hayda! Dîvê demokratiya rasti hebe. Gereke partî hebî, gereke reqabeta partîyan hebe. Piştî sê-çar salan bî hîlbîjartî yek bîkarîbe şûna yê dî bigre. Bî vî awayî em ê bîkarîbî wê paşdamayîna heyî jî ortê hîlînî.

ROJA NÛ: Pîrseke dawî jî em ê lî ser rewşa Kurdistanê û tevgera azadîyê bîbîrsî. Wek dîrokzan hûn rewşa îro çawa dîbînî? ()*

Ş. XUDO: Bî raya mîn, ne mîrovekî pîspor, yekî ne pîspor jî nîkare nebîne ku îro problema kurdan ketîye rewşekê nû. Hîm jî alîyê hundîr, hîm jî alîyê der va. Ya der û pozîtîv ew e ku, bere bere pîrsa kurdan jî hevîkî û konfrontasya rohîlat û roavayê derdîkeve.

Dî navbera şerq û xerbê da şer bû, em jî dî bîndestê piyê wan da dîçûn. Me xwe dîavête pêşa yekî yê dî digot ez ê lî nav çavê texîm, me xwe dîavêta pêşa kîjanî çenedîbû. Îro eger tîşteki pozîtîf heye ew jî bî tîkîliyên Amerîka û Rûsyayê, şerq û xerb bî temami, lî cîyekî pîr, lî cîyekî hundîk, nêzîkî fîkreke dîbî lî ser pîrsa kurdan. Eva yek. Ya dîda ew

e ku, êdi herkesi dit û fehm kîr ku pîrsa kurda bî çek, bî destê zorê nayê helkîrîn. Bî vê yekê ra girêdayî, şanseki diroki ketiye destê me. Ew jî Kurdîstana Başûr e, ku iro parlament û hukumata wê hatiye sazîrîn. Û pîrs peşda tê kîşandin ku mafên kurdan lî Îraqê bê naskîrîn, lî ser prênîsîpa federalîzmê. Me dest jî otonomiyê bî rîza dilî nekîşand. Jiyanê xwe bî xwe nişanda, Baasiya bî xwe nişanda ku modela otonomiyê naxebite. Ez helbet têkîlî karê rêxîstînên siyasi nabim, naxwazim bîbim şîretkar, lê bî ditîna min, kîjan parçê Kurdîstanê dîxwazî hilde, modela otonomiyê naxebite. Modela otonomiyê lî Awrûpayê dikare bîxebite, lê lî Rohîlata Navîn nîkare bîxebite. Dî bî tesîra prensîbên îslamî da hîdûdên mîletan nayê naskîrîn. Ev yek, ya dîda jî otonomî dî eslê xwe da parçeki demokratîya rastî ye. Lî vêderê demokratî tune. Nîkare otonomî hebe. Federasyon cuda ye. Lî gor federasyonê, ez jî, tu jî dewlet in. Ez naxwazim cîhê bîm, tu naxwazî cîhê bî, hingê em dî hîdûdê dewletekê da dijîn. Ev perspektîv ya federalîzmê ye.

Îro çawa em dibînin, dî helkîrîn, pêşdabîrîn, safîkirîna pîrsa kurda da, rîya siyasi-diplomasi rola gelekî mezî dilîze. Û ez texmîn dikim, ev tendens, ev meyîl wê her bîçe meydanake firetîr lî ber xwe veke. Çimkî bî rîya çekdari ne sedî sed kurd bî serketîn, ne jî hukumat bî serket. Encam fitî-fîtî bû. Wekî wîsa ne nayê safîkirîn. Ev yek, ya dîda dewletên mezî, bawer bîkî % 90 hatîne ser wê fikrê, ku gereke ew ocaxên konfîlîktan gîşk bîn vemîrandî û wan probleman bî rîya siyasi safî bîkî. Ne bî rîya çekdari. Ev lî seranserî dînyayê derbas dibe. Ev çûye gîhîştîye Afrika Başûr jî. Bî vê yekê ra girêdayî, perspektîva safîkirîna mesela kurda gelekî bî rîya siyasi-diplomasi va girêdayî ye. Lewma jî dijîmînên tevgera kurda, nuha jî şerê çekdari zehfîr, ducartîr gudariya xwe dîdîne ser metodên diplomasi-siyasi. Dîha rast, jî bî va, dî nav da lî parçekîrîn û tevlihevîkirîna tevgerên kurda dîgerî. Ez texmîn dikim, dijayetiya rêxîstînên kurda a başûr û bakûr bî vê yekê ra girêdayî ye. Tîliya dijîmîn dî vêderê da gelekî gîngî e. Bî her te-

herî dîxwazî, vêya lî hev xî. Çimkî eşkere ye lî Kurdîstana Başûr şanseki gelekî mezî heye ku himê xwe-xwetiya kurda bê danînê. Wekî wîsa ye ev ocaxêke lape sereke ye û iro deynê her kurdi ye ku pîştîgîriya Kurdîstana Îraqê bîke. Eva dikare bîbe weke çapeke patriotîzmê jî. Kî Kurdîstana Başûr iro neparêze, bî ditîna min ew ne patriot e, ne mîletparêz e.

Lî aliyê dî, em çîqas xeber dîdî jî lî ser kêmaniyên lî Kurdîstana Tîrkiyê û Partiya Karkerên Kurdîstan (PKK) ku bî neheqî tê navkîrîn terorîst, lê terorîst dewleta Tîrkiyê ye. Û eger cûre û metodên şerkariya PKK jî hene, wekî têne rexnekîrîn jî, dî vê yekê da PKK ne hewqas gunekar e çîqa Tîrkiye gunekar e. Ev cûre Tîrkiyê xwe bî xwe aniye meydanê.

Lî Tîrkiyê pîrsîgîrêka kurda çîqas dîçe gîngîrîr dibe. Tîrkiye serederî, çareseriyê jî wana nake. Çawa bîkî evan herdu ocaxan berî hev dî...! Îcar tîşteki eşkere ye, ku spesîfîka her parçeyekî Kurdîstanê heye. Eva xeberdana neke dirêj e, careke dî dî hevpeyvîneke dî da em dikarî derbas bîkî. Ev spesîfîka jî ew e, wekî çî jî kurdên parçeki ra dest dîde, jî yê dî ra nade. Lî vîra pîrsên taktîka û stratejîyê hene. Lê gereke serokên rêxîstînên me wana lî hemberî hev ranekî, neynî pêşberî hev. Îro kîjan pîrs arîkariya heralî dîxwaze gereke gîşk pîştîgîriya wê bîkî bona pêşdaçûna prosesê lî parçên Kurdîstanê yê mayî da.

Bî temamî, dî dawîya vê pîrsê da dikarîm bêjîm ku, wek mîrovekî kurd, wek ulmdarekî kurd dî temamiya jîyana xwe da optimîst bûme. Lê iro ez dikarîm dî mîqalekî da yan jî dî hevpeyvînekê da hûrgîlî argûmentan bîmîm ku pîrsa kurda, pîrsîgîrêka kurda, dî wadekî ne dirêj da wê bê helkîrîn, weke şertekî ne tenê jî bo razîkirîna şerê kurda yê heq û dirêj û xwinrîj, lê wîsa jî weke şertekî rehetiya Rohîlata Nêzik û Orte. Bêyî safîkirîna pîrsa kurda lî wêderê reheti û aşî nayê çekîrîn.

(*) Dema ev hevpeyvîna hat çekîrîn, bûyerên dawî yê lî Kurdîstana Başûr hîna dest pênekîrîbûn.

ASİMİLASYON, ZIMANGUHASTIN-ZIMANPARASTIN Û REWŞA ZIMANÊ KURDÎ-1

(B1 awireki kurt)

Haluk Öztürk

Îro lı seranseri dınyayê ji 3000-i zêdetır zıman tên qısekırın. Pıraniya wan ne tenê zımanê xeberdanê ne, herwısa zımanên xwendın û nıvisandinê ne ji. Wek tê zanin hın zıman ji hene ku êdi tukes pê qıse nake. Mese-la zımanê hititi, avestayi, latini, goti, oskiki û hwd. mırov dıkare wek nımûne bıde. Jı van ra dıbêjın zımanên mıri. Dı nav zımanên zêndi da, hınek zıman hene ku, dı binê zordestiyê da nın. Ew lı hember xetera asimilasyonê cehd dıkın ku hebûna xwe bıdomın.

Lı çarali dınyayê komên gelan bı çand û zımanên xwe yên cuda lı rex hev dıjın. Hınek ji wan dı nav sinorê dewleteke xweser da ci dıgırın. Lê pıri çaran, dı nav sinorê yek dewletekê da, ji yekê bêtır grûbên-zımani (xelk, milet) bı hevra dıjın. Çawa ku dı nav sinorê dewletekê da gelek grûbên zımani dıkarın hebın, wısa ji grûbeke zımani dıkare dı nav çend dewletan da bê parçekırın. Mesela wek gelê Kurd (Tırkiye, İnan, Iraq, Suriye) û gelê Bask (İspanya, Fransa).

Sedemên diroki yên vê rewşê gelek ın. Lê dı seri da siyasete emperyalist tê. Mesela kolonyalistên ingiliz, bı kolonikırına Hindistanê ra,

gelek cıvatên xwedi zımanên cuda-cuda dı nav sinoreki gıhandın hev û zımanê ingilizi wek zımanê idari lı ser wan ferzkırın. Emperyalistan lı gelek derên dın yên Asya û Afrikayê ji, dı kışandına sinoran da lı gor kêfa xwe, lı gor menfaetên xwe hereket kırine. Wan, xelkên bınci parçe kırine, yan ji gelek xelkên cuda dı bıın idara dewletekê da cıvandıne, û qet guh nedane berjewendiyên gelan.

Parçekırına Kurdistanê û gelê kurd ji bı vi awayi bûye. Pışti Şerê Cihanê yê Yekemin, bı sinorên neheq û sını xarita siyasi ya Rohılata Navin hatiye danin. Gelê kurd û welatê wi dı nav çar dewletên kolonyalist da hatiye parvekirın.

Wek tê zanin iro hema-hema hemû welatên koloni yên klasik, xwe ji nırê kolonyalizmê rızgar kırine. Lê mıxabın ku Kurdistan yek ji welatên koloni yên heri dawin e. Nuha lı dınyayê dı nav komên gelên da, yên ku zıman û çanda wan dı binê zordestiyê da ne, Kurd dı rêza pêşin ci dıgırın. Dewletên ku Kurdistan dagır kırine, bı siyasetên kolonyali lı gelê Kurd zordestiyê dıkın. Xasma lı Kurdistanı Bakûr lı ser zıman û çanda kurdi siyaseteke

asimilasyonê ya pır hışk tê ajotin.

Grûbên-zımani yên azad, yan xwediyê dewleteke xweser in, (hetta wek grûbeke-zımani, ereb xwediyê çend dewletan in) yan ji dı nav sinorê dewleteke pluralist -mesela federasyon- da bı hın gelên dın ra tevayi dıjin. Lı derên weha, zıman û çandên cuda, bı qasi hev serbest û xwedi mecal in. Mesela lı Swisrayê, fransız, alman û italyan bı hevra, dı nav yekitiyeke siyasi-idari da dıjin. Zımanê hersê gelan ji zımanên resmi ne. Lê dı gelek rejim û dewletên cuda da, zımanên gelên bındest, minoritêtan, yan ji komên mihacır yên ku ji ber hın sedeman ciguhasti dıbin, gelek caran dı bin xetera asimilasyon û zımanguhastinê (1) da nın.

Asimilasyon

Dı ravekirina pêwendiyên (eleqet, dan û standın) navbera grûbên mayoritêt (pırani) (2) û minoritet (hûrgel) yên civatekê da -yan ji miletên serdest û bındest da- gelek termên cuda tın xebitandin. Peyva asimilasyon yek ji van e. Mesela ji bo ravekirina pêwendiyên navbera tırkan (miletê serdest) û kurdan (miletê bındest), em gelek caran peyva asimilasyon bı kar tının. Çı ye asimilasyon? Maneyên ferhengi yên gotına *asimilasyon* ev in: helandin; tunekırın; guherandin; integrekırın; wekhevkerın.

Bı ajotına siyaseteke asimilasyonu armanc ew e ku, grûba minoritêt (dı halê kurdan da gotına miletê bındest rastır e) bê bêgavkerın da ku şeklê jiyana xwe bıguhurine, şêwe û usûla jiyana grûba mayoritêt -yan ji miletê serdest- bıpejirine; huviyeta xwe bıguhêse û êdi wek gel-grûb hebûna wi nemine.

Çawa tê zanin, asimilekirina xelkên welatên koloni, qedexekırına zımanê wan, nızım dıtın û bıçûk nişandana çand, erf û adetên wan, bı gotneke dın qelskerın û tunekırına huviyeta wan a netewi, metodeki taybeti ye, ku hemû kolonyalistan bı kar aniye. Armanc, pêşilêgirtına şiyarbûna netewi û şerê rızgariya gelên bındest e. Ê dı pêvajoya (proses) asimilasyonê da,

guhastına zımanê gelê bındest, xasma pırseke gırıng e. Evê yekê mirov hema-hema dı dıroka hemû welatên koloni da dibine. Lê disa ji divê bê diyarkerın ku asimilasyon ne tenê fenomeneki kolonyalizmê ye. Helbet dı gelek rejim û cıvatên cuda da ji mirov dikare wê bıbine.

Asimilasyon û pırsa zıman

Zıman, bıgehê kulturê ye, barkêşê kulturê ye; ew kulturê ji nıvşeki derbasi nıvşeke dın dıke. Ê zıman bı xwe ji miraseki kulturê yê heri gırıng e. Dı jiyana mileteki, yan ji grûbeke etnik da, rol û gırıngiya zıman qet şık tune ku pır mezın e. Hetta gelek caran ew dikare dı hebûna mileteki da rola heri mezın bıleyize.

Derbari rola zıman da, ronakbirê kurd ê mezın Celadet Bedırxan weha dibêje:

"Miletên bındest heyina xwe ji serdestên xwe bı du tıştan, bı qeweta du çekan dıparêzın. Ol yek. Zıman dudo. Lê heke ola miletê serdest û bındest yek bıbe, hungi çek yek bı tenê ye û bend tenê zıman e." (3)

İro, dı pratika jiyana kurdan da mirov rastiya vê tesbitê başır dibine. Dewletên kolonyalist yên ku dest danine ser Kurdıstanê, ew bı xwe ji wek kurdan musulman in. Lê dewletên zordest, vê yekê bı her awayi lı dıji azadixwaziya gelê kurd; ji bo xapandinê, ji bo zulm û talanê bı kar tının. Ew "bıratıya xwe ya dini" bı gazên jehrê, bı bombeyên napalmê nişani gelê kurd dıdın. Mırov dikare bı hêsani bêje ku ev unsûra muşterek, dezavantajeke e ji bo kurdan.

Jı ber vê yekê, hebûna kurdan -wek milet- ji nêz va bı zımanê kurdi va gurêdayi ye. Xasma dewleta tırk, baş bı vê rastiye hayedar e. Loma em dıbinın ku hê dı roja-roj da bı qedexekırına zımanê kurdi dest bı karê asimilasyonê kırıye.

Dı pêşda em ê dısa vegerın ser vê pırsê û ji hın aliyan va rewşa zımanê kurdi raçav bıkin û wê bıkişının nav nıqaşê. Mesela dı pêvajoya

asimilasyonê da rewşa zımanê kurdi çı ye? Dı nav kurdan da (lı Kurdîstana Bakûr û Tırkiyê) xetera zımanguhastınê heye yan tune? Lı ser van pırsan em ê bisekının. Lê beri wê em dıxwazın pırsa zımanguhastın- zımanparastınê dı çarçoveyeke gıştı da raçav bıkın.

Faktorên ku dı guhastın yan ji parastına zıman da rol dileyızın

Faktorên ku dı guhastın yan ji parastına zıman da rol dileyızın gelek in. Herwisa dı navbera wan faktoran da pevgrêdaneke pıralı û geleki kompleks (tevlîhev) heye. Ne hêsa ye ku mirov her yekê ji wan, bı awaki serbıxwe, rast û bê kêmasi şırove bıke. Çımki yek tesirê lı ya dın dıke. Giraniya rola her faktoreki dıkare dı her rewşeke cuda da, û ji bo her zımaneki cuda bıgıhere. Jı bo kijan zımani, kengê û kijan faktor rola bıgehin dileyızın, ev yek bêtr bı saya lêkolinên zanısti dıkare bê ronıkırın.

Modelên teorik

Faktorên bıgehin û têkılıyên navbera wan, ku dı civateke kıvşkırı da dıbin sedemê zımanguhastınê, bı riya hın modelên teorik tên şırovekırın. Modelên teorik, dı hın rewşên berbıçav (konkret) da, ji bo pêşniyarkırına hın çareyên pratik yên dıji zımanguhastınê lazım in. Lê belê, ew tu wextê nıkarın sedi-sed bıbin kopyayên rastiyê.

Heta nuha lı welatên Roavayê, dı literatürê da gelek modelên zanısti yên cuda hatıne pêşkêşkırın. Dı vi wari da hertım lêkolinên nû ji çêdıbin. Herçiqas ev modelana bêtr lı gor rewşa cıvatên endustriyê yên Roavayê bı jı, mirov dıkare dı analizkırına rewşa zımanê kurdi da jı, jı wan sûdê wergire. Çımki dı hemû modelan da hın prensibên gıştı û muşterek hene. Lê helbet rewşa zımanê kurdi; zordestiya

ku lı ser heye, jı gelek alıyan va, dı dınyayê da bê emsal e. Xasma lı Kurdîstana Bakûr û lı Tırkiyê, şertên ku zımanê kurdi têda dıji, geleki spesifik in. Jı ber vê yekê, jı bo analizkırına rewşa zımanê kurdi xebatên xweser hewce dıkın.

Derheqa modelên hın cıvatên Roavayê da, em ê bı kurtebırı ci bıdine ditınên du lêgerên iskandinavi: Kenneth Hyltensdam û Christofer Stroud (4). Wan lı ser rewşa zımanê gelê sami (5) lêkolıneke fıre kırıne. Lı gor van lêgeran, mirov dıkare hemû modelên heyi, yên ku heta nuha dı literatürê da ci gırtıne, kom bıke û dı nav sê kategoriyan da jı hevdu veqetıne:

1. Modelên ku bûyera zımanguhastınê dı perspektiveke cıvaki da dıbinın:

Dı van modelan da, xasma şertên demografik û abori (ekonomik) yên grûba minoritet -yan ji miletê bıdest- geleki gırıng tên ditın. Herwisa kijan sazgehên zımani yên gırıng dı destê grûba minoritet hene; balansı quwetê dı navbera grûba mayoritet û minoritet da çawan e; ditına grûba mayoritet derheqa grûba minoritet da çı ye -ango bı çı çavi lı grûba minoritet mêze dıke? Esas tıştên gırıng ev in.

2. Modelên ku giraniyê dıdın ser pevgrêdana faktorên cıvaki û tewrê konkret yê ferdan (kesan) bı hevra:

Lı gor van modelan tıştên gırıng ev in: Wargeh yan ji dorhêla ku zımanê grûba minoritet têda tê bıkarının; tevnên cıvaki yên cuda ku endamên wi zımani jı têda ci dıgrın, huviyeta wan û tewrê wan lı hember zımanê kal û bavan; tewrê endamên grûba mayoritet lı hember grûba minoritet. Ev tıştana xelekên zıncıra navbera faktorên cıvaki û şertên konkret yên tercihkırına zıman pêk tının.

3. Modelên ku giraniyê dıdın ser guherandınên struktura zıman û ehliyeta ferdı ya endamên grûba minoritet ku dı prosesı zımanguhastınê da peyda dıbin.

Hyltenstam û Stroud, tevdir û çareyên ku jı ali van modelan va tên pêşniyarkırın, bı kurti

weha rêz dîkîn:

Mesela lî gor modelên kategoriya 1. (faktorên civaki), tevdîrên wîsa tèn pêşniyarkirin ku, bî saya wan zimanê grûba minoritêt bikaribe dî gelek waran da û bî awayeki fire belav bibe û bê xebitandin. Ev jî bî riya guhartin, yan jî serrastkirina qanûnên ku derheqa zimanê grûba minoritêt hene, pêktê.

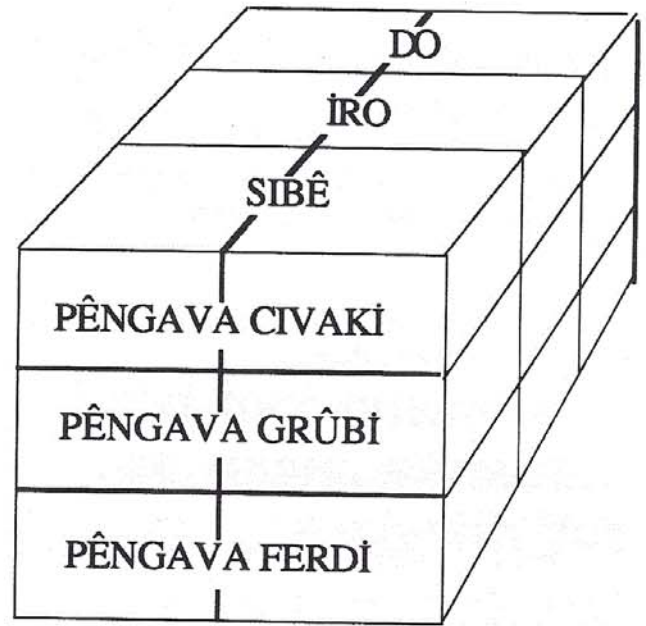
Tevdîrên ku jî aliyê modelên kategoriya 2. (faktorên sosyopsikolojik) tèn pêşniyarkirin, bêtir berê xwe didine pêwendiyên civaki û tewrê kesan. Mesela gereke dî nav endamên grûba minoritêt da xwenasi, xiret û şûra grûbi bê zêdekirin, û herwisa bî riya informasyonê, û bî awayên din tesir lî endamên grûba mayoritêt bê kîrîn, da ku ew jî tewrê xwe lî hember grûba minoritêt biguhurînin û baştir bikin.

Modelên kategoriya 3. berê xwe didin tevdîrên wîsa ku rê lî ber qelsbûna û jarbûna ziman bigrîn. Da ku endamên ziman, ehliyeta xwe ya xebitandina ziman çêtir bikin. Mesela bî riya perwerdegariyê, mekteban û hwd. Herwisa tekûzkirin û standartkirina ziman jî dî vî wari da tevdireke muhim e. (6)

Çawa ku Hyltenstam û Stroud jî rave dîkîn, dî navbera modelên her kategoriyekê da jî gelek ferq û cudayi hene. Esasen feyde têda heye, lê mixabîn em ê nîkarîbîn lî vêderê, lî ser hîm modelên cuda yên van hersê kategoriyan bisekînin. Babeteke fire ye. Lê disa jî em ê bêyi salîxdana modela sosyolog-zimanzan M. Tandefelt, derbas nebîn.

Jî ber ku Tandefelt, faktorên dî çarçoveke firetir da dîgire dest xwe. Ew giraniyê nade tenê faktorên pêngaveki. Hemû faktorên dî nava du koman da dabeş dîke: Faktorên sosyokultürel û yên lingvîstîkî. Ev herdu bî hevra, dî hemû dereca da (civaki, grûbi û ferdi) rol dîleyîzîn. Giraniya rola van faktorên herdem ne mîna hev e, dî zemanên cuda da tesîra wan jî dîguhure.

Lî gor vê modelê, dî pêngava civaki da, qanûnên siyasi yên derheq zimanan da; sazgeh,

Faktorên sosyokultürel

Faktorên lingvîstîkî

Figur modela Tandefelt bî kurtî rave dîke

enstitusyon (mekteb, dêr, kultura gîrsî û hwd.) wek faktorên gîring yên ziman-guhastîne rol dîleyîzîn. Tandefelt, faktorên pêngava grûbi jî weha jî hev vedîqetîne:

a) Faktorên ku bî dîtin û raya grûba mayoritêt va girêdayî ne.

b) Faktorên ku bî rewşa grûba minoritêt va girêdayî ne, wek: demografî, nexşe ciwarbûna grûbê, xusûsiyetên kulturelî û peydabûna kesên duzîmanî dî nav grûbê da û hwd. (7)

Faktorên gîştî yên ku dîkarînin hemû modelan hembêz bikin:

Gelek kesên lêger-nîviskar, faktorên dî sê pêngavên (derece) cuda da dîbinîn. Pêngava civaki, ya grûbi û ya ferdi. Mîrov dîkare bêje ku ev perspektîveke gîştî ye. Mesela jî lêger-nîviskarên îskandinavi, M. Tandefelt, Kenneth Hyltenstam û Christofer Stroud van faktorên (bî hînek ferqên biçûk) wek hev rêz dîkîn. Ev variantê ku em lî jêrê pêşkêş dîkîn,

yê K. Hyltenstam û C. Stroud e. Herdu niviskar di lêkolina xwe ya ser rewfla zimanê sami da, wek metod, faktoran li gor vê rêzkirîne digrin destê xwe û bi wi awayî tesira faktoran li ser imkanên parastina zimanê sami dihêjin (bi qîmet dîkin). Di dawiya lêkolina xwe da, ew rola her faktoreki li gor pozîtîvîn, negatîvînê bi nişanên (-), (+), û him pozîtîv him ji negatîvînê ji bi nişana (±) didin diyarkirin. Ev metod, wek nîmûneyekê dikare di lêkolînê ser rewşa zimanê kurdi da ji bibe alikari.

Faktorên derece civaki :

*Şertên siyasi yê legal (Siyaseta dewletê)
Ideolojiya pîranîyê (yan ji ideolojiya miletê serdest)
Di qanûnê da destûra ziman
Mecalên realizekirîne
Faktorên ekonomîk
Normên civaki-çandî (Sosyokultûrel)
Perwerdegari (Dibistan, hindekari, talim û terbiye)*

Faktorên derece grûbi:

*Demografi
Mezinahi
Navça dendik (Devera esasi ya ziman)
Rewşa zewacê (ji gelên din dan û standina jinan) û hwd.
Şertên zimanê bîndest
Zimanê resmî
Zimanê resmî li welateki din
Li hin welatên din tê qisekirin
Zarav (dialekt) û belavbûna ziman
Standarkirin û nûjenkirina ziman
Hoyên navbera zimanê xwendin û zimanê nivisandinê
Bi du zimani bûn
Hakimbûna li ziman (baş zanina zimanê dê)
Heterojeni / homojeni
Cureyê etniki,
Ekonomî / debar
Organizasyon / rêxistinên hundirin
Sazgehên xwerû
Perwerdegari, xwendin, dibistan
Îbadetxane (cami, dêr û hwd.)
Bernama ziman
Lêkolîn û çand*

*Medya (Rojname, radyo û TV)
Çalakiyên kultûri*

Faktorên derece ferdi:

*Tercihkirina ziman
Sosyalizasyon (Bi zarokan ra qisekirin û hinkirina wan bi zimanê dayikê) (8)*

Têbîni û çavkani:

- (1) Peyva "zimanguhastin" dikare bê van maneyên han: guhastina ziman, windakirina ziman, kuştina ziman, jîbirkirin yan jî birkirîndayina ziman. Peyva zimanparastin jî dikare bê maneyên hevrikê van gotinan.
- (2) Herçiqas maneya mayoritêt "pîrani" ye jî, li vir di şûna pîranîyê da "miletê serdest" tê qestkirin. Çimki miletê serdest herdem pîranîyê pêk nayne.
- (3) (C. Bedirxan, Hawar, hej. 20. Heyineke yeksali)
- (4) K. Hyltenstam - C. Stroud, nuha li Universita Stockholmê di warê ziman da wek lêkolînevan xebata xwe didominin.
- (5) Gelê sami (laponi) gelekî kevn in li bakûrê Îskandinavyayê dijîn. Welatê wan di navbera Norveç, Swêd, Finlandya û Rûsyayê da parçekirî ye.
- (6) M. Tandefelt, Mellan två språk. En fallstudie om språkbevarande och språkbyte i Finland.
- (7) K. Hyltenstam - C. Stroud, Språkbyte och Språkbevarande om samiskan och andra minoritetsspråk, Lund 1991)
- (8) Eyni berhem.

Siyaseta asimilasyonê ya dewleta türk û rewşa zimanê kurdi

Di hejmareke din da

Stran Ji Bo Zarokan

Gotin û Muzik : **A. GERNAS**

Amadekarê nota : **Ferid Nadhar**

1

Demsal

2

Kanûn, Çile û Sibat
Demsala zivistan hat
Berfê sipi kir axê
Serma bî ser me da hat.

Adar, Nisan û Gulan
Bihar lî deşt û çîyan
Gul û nêrgîz û çiçek
Vedîjenîn jîyan.

3

Heziran, Tirmeh, Tebax
Havin e germ dibe ax
Zer dibe ceh û genim
Mîşmiş sor bûne lî şax.

4

Ilon, Cotmeh û Avdar
Dîweşîn tev pelên dar
Payiz e ba dîke vizin
Axê radîkin cotkar.

MODERATO :

" Demsal "

Ka nûn Çi le û Sî bat Dem sa la zî vis tan hat

Ka nûn Çi le û Sî bat Dem sa la zî vis tan hat

Ber fê sî pi kir a xê Ser ma bî ser me da hat

Ber fê sî pi kir a xê Ser ma bî ser me da hat

1

Hevalê Min

2

Hevaleki min heye
 Meriv tim pê bawer e
 Hevaleki min heye
 Ji bo min tim piştgir e
 Hevalê min heval e
 Hevalê min hêja ye.

Ji hevalê xwe razi me
 Ji ber ew min şa dike
 Hevalê min bî çik e
 Derd û şahî par dike
 Hevalê min heval e
 Hevalê min hêja ye.

3

Ez û te hevalê min
 Bî hevra gelek xurt in
 Ez û te hevalê min
 Tu diwari nas nakin
 Hevalê min heval e
 Hevalê min hêja ye.

4

Hevaltî çiqas xweş e
 Ger tunebe xapandin
 Hevaltî çiqas xweş e
 Ger herdem be hezkirin
 Hevalê min heval e
 Hevalê min hêja ye.

ALLEGRO:

Hevalê Min

He va lê min he va le he va lê min hê ja ye

He va lê min he va le he va lê min hê ja ye

He va le ki min he ye Me riv tim pê ba we re

He va le ki min he ye Ji bo min tim pişt gi re

Ez zarok im pîrs dîkîm

1

Bî naveki têm nasin
Bo mîn bûye tîrsa jin
Jî reneki hez dîkîm
Nîkarîm xwe nêz bîkîm

**Ez zarok im pîrs dîkîm
Ev çî îş e fam nakîm.**

2

Dilanên ez dîleyzîm
Jî mîn hatîne dîzin
Stranên ez dîxweynîm
Jî mîn hatîne dîzin

**Ez zarok im pîrs dîkîm
Bo çî dîzî?.. fam nakîm**

3

Zîmanek dîpeyîvîm
Nîkarîm bînvîsîm
Lî welatek rûdînêm
Nîkarîm bî nav bîkîm

**Zarok im qebûl nakîm
Tîrs û zorê nas nakîm
Dîxwazîm xwe nas bîkîm
Xwe bê tîrs bî nav bîkîm.**

ALLEGRO :

" Ez Zarok im Pîrs Dîkîm "

Ez za rok im pîrs dî kîm Ev çî î şe fam na kîm

Ez za rok im pîrs dî kîm Ev çî î şe fam na kîm

Bî na ve ki têm na sin Bo mîn bû ye tîr sa jin

Ji ren ge ki hez dî kîm Nî ka rîm xwe nêz bî kîm

Tu zulm nikare emrê kolonyalizmê dîrêj bike!

B. Dersim

Rojname AZADÎ, di roja 13'ê Gulanê de ji ali Dadgeha Ewlekari ya Dewletê li Îstenbolê hat girtin. Li gor qanûna 3713 'an ya "têkoşina hember terorê" AZADÎ hat cezakirin ku 15 rojan dernekeve.

Lê ev ne cezayê pêşin e. Rojname Azadi mina rojnameyên kurdi yê di dîn heya nuha bû mîxatabê gelek zordari û neheqîyan.

AZADÎ di 17'ê Gulanê sala 1992'an da dest bi jiyana weşanê kir. Heya roja girtinê wek rojname hefteyi 104 hejmar derxist. 66 hejmarên wê bi riya dewletê hatin komkirin û derheqê mesûlên wê da dawê hatin vekirin.

Li ser hev ji bona mesûlên rojnamê nêzi 50 sal cezayê hepsê û 15 milyar ji cezayê peran tê xwestin.

Daweyên ku gihîştine dawî ji bona xwedi û mesûlê rojnamê 11 sal cezayê hepsê û 3 milyar ji cezayê peran hatiye dayin. Bona girtina rojnamê ji 4 biryarên mehkema bilind hene.

Iro ji xwediye rojnamê yê berê H. Çetin û mesûlê rojnamê Zana Sezen di girtigehê da ne.

Nûçegihanê (muxabir) Mazidaxê Sait Erten di roja 3'ê Çiriya paşin 1992'an da ji ali qontrgerilla ve hate şehidkirin.

Nivîskar û xwendevanên rojnamê ji ji zordestîya dewletê para xwe girtin.

Bî hemû van êriş û zordestîyan, dewletê xwest ku hêz û piştgiriya ku rojname ji gel distine qut bike. Lê daxwaza wan bi ser neket. Azadi'yê di mal û dilê hezaran da ji xwe ra cih stand.

Wek tê zanin xasima bi rejima faşist di 12'ê îlonê de zulmeke giran di ser gelê me da hat. Ew roj bû destpêka rojên reş. Xebat û çalakiyên demokratîk wek sûc hatin ditin. Gelê kurd gelek bedel da û xwe gihand vê rojê. Lê êdi roj ji aso derket. Di cihên sengerên windakîri da tovên nû bejn dan û têkoşin girtin ser milên xwe.

Azadi yek ji wan tovên nû ye, ku iro di nava gel da kok daye û di şerê rîzgariyê da ciheki taybetî distîne.

Azadi li hember şer û barbarîya ku li ser gelê kurd pêk tê derket û ew raxist ber çavê gelê Tirkîyê û cihanê. Wê di rûpelên xwe da pîrs û daxwazên gelê kurd ani zman, pêşniyar û riyên çareserkirinê rawa kir. Bî hezaran kes bi saya Azadiyê ji pîrs û problema gelê kurd agahdar bûn.

Azadi'yê cih da zman, dirok û çanda kurdi. Ji bona parastin û pêşkêşkirina wan xebitî. Bî sedan, bi hezaran kes ji bona fêrbûna zmanê kurdi jê hewas û piştgiri standin.

Di vê xebata hêja da, xwendevan, nivîskar û xebatkarên rojnamê cûre-cûre xwedi par in. Ji xwe piştgiriyek bi hevra nebe di vi kari da serkevtin zahmet e. Karê weşanan kareki kolektîv e. Ew dişibe avakirina avahiyekê. Wexta meriv bixwaze malekê av bike, divê jêra xebateke tevayî û kûr bê kirin. Di karê han da xebat pîralî ye. Lazim e her tişt di cih da û li gora pivanê be. Bîgeh li gor av û hewa- iqlîmê welat bê danin. Usa nebe xani li ber ba û bahozê, li ber

hejandinekê nîkare xwe ragire. Xasîma dî Kurdîstana iro da ew tofan gelek in. Lê xuya ye ku xebatkarên Azadî'yê ew tişt rind dane ber çavan. Angori qanûn û metodên ne demokratîk du salan rojnameke mina Azadî dane jiyandin.

Hikûmata tirk gelek wext e ku qala "naskirina realita kurd û mafên demokratîk" dike. Lê heta nuha tu guhartinên berbi çav çênebûne. Serda ji ew mînaqêşekirina pîrsa kurdi, azadî û demokrasiyê, û li dijî derketina zordestiya ser gelê kurd wek teror dihesibinin.

Zagona esasi, ya ku cûnta faşîst çêkir, bî salan e ku xebata ji bona azadî û demokrasiyê bend dike. Dewleta tirk bî vê ji qîma xwe neani. Qanûna 3713 ya bî navê "qanûna tekoşina li hember terorê" derxist. Ev qanûna hanê, xasîma ji bona cezakirina welatparêzên kurd cezayên giran tine.

Li gor vê qanûnê, dijderketina gelê kurd li hember neheqî û zordestiya netewî, teror e. Hemû xebatên aştxwaz û humanîter; xebatên li ser çand û diroka kurdi dî vê çarçovê da tê şîrovekirin û cezakirin. Dî eslê xwe da qanûn bî xwe teror e û li hember têkoşina gelê kurd hatiye derxistin. Li gor vê qanûna han, behskirina zulma li ser gelê kurd, talankirina gund û bajarên; behskirina parti û rêxistinên kurdi, weşandina weşanê kurdi terorîzm e.!

Wek me li jorê da xuyakirin, rojname AZADÎ û rojnameyên kurdi Özgür Gündem, Mediya Güneşi û yê din, li gor vê qanûnê hatin cezakirin. Hin tiştên xapînok bêne gotin ji, zordestiya li ser gelê kurd û çanda wî berdewam e. Li Kurdîstana Bakûr 20 milyoni zêdetir kurd dijî. Lê bî zîmanê xwe derxistina pirtûk, rojname û kovaran an ji xwendin û belavkirina wan qedexe ye. Zîmanê kurdi, di radyo, TV û dibistanan da qedexe ye. Rojnameyên ku iro derdikevin ji gelek fedekari dikin û bedel didin. Gelek rojnamevanên kurd bi destê dewletê hateine kuştin. Mûsa Anter, M. Sait Erten, Huseyin Deniz û gelek welatparêzên din bi xwina xwe hêz dane xebata li dijî dijmin.

Dewleta tirk çîma evqas bî barbarî dajo ser gel û çanda me?

Helbet ev yek bêsêbeb nîne?

Bona ku zîman û çand, di hûnandina forma milleti da du faktorên esasi ne. Heke ji wan

yek kême be, gora pîvana ilmî millet ji mana xwe wînda dike. Şikilgirtina ruhi ya milleti bî riya çandê xwe tine zîman. Wexta ku yekitiya zîman û çandê tune be, ew gel wek milleteki nayê hesibandin..

Bona vê ji kolonyalist bî qesit hewildidin ku gelê kurd bê zîman, bê çand û bê dirok bîdine naskirin. Em ji dixwazin derewên wan pûçkin. Loma weşandina weşanên kurdi dewlet ji xwe ra xeter dibîne.

Ajîtasyon propaxande parçek ji şer e. Wexta ku bî hostatî bê karanîna tesîr û rola xwe mezînin e. Dewlet xwedî gelek sazgeh û quwet e. Pîr çaran çewtî û derewan wek xebatên rast didê û milyonan kesî qane dike. Bûyerên ku li Kurdîstanê diqewimin, li gor menfaeta xwe ya millî şîrove dike û gel dixapîne.

Îmkan û olaxên gelê kurd di vî wari da bî sinor in. Yê heyî ji dewlet bî gelek qanûn û metodên eskerî ve dajo ser, û rê nade ku gelê kurd bî çavkaniyên xwe xebatên rast bigire.

Li Kurdîstanê şer gurr dibê. Hezaran gund hatine valakirin. Bî milyonan insanê me erdê bav û kalan terkandine. Dî roja iro da gel zêtir hewceyî sazîyên siyasi û çandî ye.

ROJNAMA AZADÎ ŞÛNA XWE DA DENGÊ AZADÎ

Hêzên welatparêz û azadixwaz meydanê ji dijmin ra naterkinin. Di 20 ê Gulanê de bî navê Dengê Azadî, rojnameyêke din xebata AZADÎ'yê dewr girt. Dengê Azadî'yê bî saya tecrube û xebata Azadî'yê xebata xwe wê xurttir rêva bibê.

Em dîzanîna rojnameyê ne hemû tişt e. Lê xebatên çapemeniyê ji di têkoşina azadîyê da xebatên hêja ne. Divê welatperwerên kurd per û baskên xwe li ser çapemeniya kurd ra bigrin, da ew bijin, li ber ba û bahozan netemirin. Qanûn û metodên ku li hember gelê me hatine karanîna, nekarîna pêşî li xebata azadî û rîzgariyê bigrin. Nuha şûnda ji tedbir û astengên ku bî darê zorê tene girtin, nîkarîna pêşî li xebata gelê me bigirin. Tu zîlm nîkare emrê kolonyalîzmê dirêj bike!

► rojnama AZADI ra

Rojnama AZADÎ

Kurda derxîst bî serbîlîndî
gîhişt hejmara sedî

Dara mezîn lî nav gundî
zarok û zêç lî bin te dîlîzî

Hawar û gazîya me dîbhîzî
hejmara pêşî heta dawî

Kurdîstan jî dûr tani nêzî
mîn xwend bî kêf û girî

Da bîxwinîn Azadî
Hemfîkîr bin jî bo yekîti

Sed car spasdari
jî bo xebatkarên AZADÎ!

Xoşnav ÇIYAYÎ / Borlänge- Swêd

DERKET!

Dengê gelê kurd e.

Bibe abone,
piştgiriye bike!

Bixwine, bide xwendin!

Cihê agir

Çanda me hêtûnek e
dî hêtûnê da agir çirûsk dîde
Jî şewatê dû hiltê, ku mirovan berbî xwe
dikişine

Pîfî agir bîke
bîla venemîre!
Tevde ku geştîr bibe, ronahiyê bîde!
Êzing û qırşan bavêje ser
da ku pêtên wê bîkarbîn me germ bîkîn
û çanda me bîdîn jiyandîn!

(Paulus Utsi)